

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

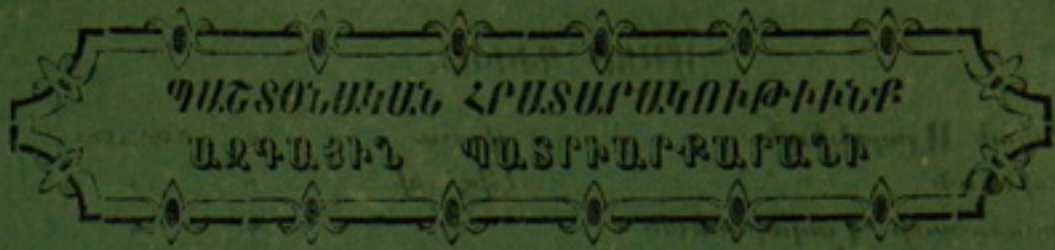
Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

ՔԱՅՈՒՄ 1875 ԱՄԻՆ

Ն.Ն.ՍՏ.Թ.

15 ՕԳՈՍՏՈՍ 1875

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՄԻԲԱՅԷԼԵԱՆ

1875

ԳԻՒՆԻՔ ԱՁԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ՄԱՅՐ ԳԻՒՆ

Ստեփան Արարանեան	Վարչա	Ա.	ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Ռուսինեան	Էֆէնտի	Բ.	"
Քրիստոստուր Ղազարանեան	"	Գ.	"
Համբարձում Ս. Ալաճաճեան	"	Ա.	ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Գարեգին Մելիքեան	"	Բ.	"
Պողոս Պառնասեան	"	Գ.	"

ԶԵՌՆՀԱՍՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՆ

Տ. Խորեն Արքեպիսկոպոս Նալբանդ		ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Տ. Յովհաննէս Ք. Մկրտեան		"
Նիկողոս Ալաճաճեան	Էֆէնտի	"

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՆ

Տիգրան Կոստաֆեան	Էֆէնտի	ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Գէորգ Ստրամբուճեան	"	"
Ռուբէն Կիւմիշիբրտանեան	"	"

ԿԱՆՈՒԱԾՈՑ ԳԻՒՆ

Քրիստոստուր Ղազարանեան	Էֆէնտի	ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Յովհաննէս Աղնաուրեան	"	"
Բարսեղ Հալաճեան	"	"

ՀԱՄԱՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՆ

Ստեփան Պէլլիկեան	Էֆէնտի	ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Յովհաննէս Կոստեան	"	"
Սիմոն Միրզաբեկեան	"	"

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՆ

Առաքել Ալթուն Տիգրի	Էֆէնտի	
Տիգրան Կիւմիշիբրտանեան	"	
Օղակն Խոճասարեան	"	

ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՆ

Տ. Կարապետ Վ. Խոփրեան		ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Գրիգոր Ք. Աճէմեան		"
Սինեքերիմ Մանուկեան	Էֆէնտի	"

ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՆ

Կարապետ Շահարազեան	Էֆէնտի	ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Յովհաննէս Մազլումեան	"	"
Ստեփան Փարազեան	"	"

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՆ

Խաչատուր Միսաբեան	Էֆէնտի	ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Կարապետ Խիթիճեան	"	"
Յարութիւն Մէրեճի-Վալի	"	"

ԱՁԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ՔԱՅՈՒՄ 1875 ԱՄԻՆ

Ն Ի Ս Տ Թ.

15 ՕԳՈՍՏՈՍ 1875

ՆԱԽԱԳԱՀ. — ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ
ԱՏԵՆԱԳԵՏ. — ՍՏԵՓԱՆ ՓԱՇԱ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

ԱՁԳԱՅԻՆ ԵՐԵՍՓՈՒՅՆՔ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈՒՅՆՔ

- Գրիգոր Առքեպիսկոպոս
- Խորեն Նալբանդ
- Արքեպիսկոպոս Վ. Ռուբինեանց
- Գարեգին Թաթարեան
- Խորեն Կիրոյեանց
- Կարապետ Սեբեան
- Հմայեակ Գիւմրսեան
- Մատթէոս Իզմիրլեանց
- Յովհաննէս Փարազեան
- Ներսէս Ասլանեան
- Պողոս Խոլատեան
- Եղեղիս Արաճունի
- Արքեպիսկոպոս Ք. Մամբրեան
- Գէորգ Արճունի
- Գրիգոր Աճէմեան
- Խորեն Փէշկիւմեան
- Յարութիւն Սեբեան
- Յովհաննէս Մկրտեան
- Ստրամբուճ Ստեփաննոսեան

ԱՆԻՍՏՐԱԿԱՆՔ (Ս. Վ. ԻճԱԿ)

- Գումգալիս, Կիւմիշի վարչա և Գումգալիսի դուրս
- Գրիգոր Պէրազեան
  - Բացակայութիւն առաջին
  - Բացակայութիւն երկրորդ
  - Բացակայութիւն բանասիր պատճառ
  - Հր. Հրաճարեան

- Գէորգ Ստրամբուճեան
- Խաչիկ Մանուկեան
- Կարապետ Աղաբաճեան
- Համբարձում Մազլումեան
- Միսա Գարսամանեան
- Յովհաննէս Խորասանեան
- Յովհաննէս Պարսեան
- Յովհաննէս Ստրեան
- Ն. Մէլգայուրեան Տարթոր
- Պողոս Պառնասեան
- Պետրոս Քէրէպէճեան
- Ռուբինեան
- Սարգիս Աղաբաճեան
- Սահակ Աղբո
- Սեփեքիմ Մանուկեան
- Փէշկիւմեան Տարթոր

(Գ. Վ. ԻճԱԿ)

- Պէշկիւմ
- Բարսեղ Հալաճեան
  - Կարապետ Ս. Խիթիճեան
  - Յարութիւն Մարգարեան
  - Ելիկիզարիս
  - Խաչատուր Ղազարանեան
  - Կարապետ Գ. Փարազեան
  - Մարտիկ Յրէնկեան
  -

ԽԱՍԻՍՏԱՐ Ս. ԽՈՂ

- Յովհաննէս Շահեան
- Յովհաննէս Ս. Մազլումեան
- Սեբեան Պառնասեան
- Ստեփան Աղբաճեան

ԽԱՍԻՍՏԱՐ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

- Միսա Պաշտեմազեան
- Յովհաննէս Ճիւղեան
- Նիկողոս Ալաճաճեան
- Տրդատ Փարազեան
- (Գ. Վ. ԻճԱԿ)
- Բերտ
- Արիկ Ունեան
- Գրիգոր Ալիբեկեան
- Մարտիրոս Յ. Տիգրեան
- Միքայէլ Մանուկեան
- Նշան Քաղազեան
- Ստեփան Խնդիրեան
- Տեղեմա Մ. Էքսպրեսեան
-
-

ԳԱՍՐԱՆ

- Միքայիլ
- Կարապետ Պ. Պէրեանց
  - Յակոբ Կոստանդեան
  - Յակոբ Պ. Նորատուկեան
  - Յովհաննէս Աղաբաճեան
  - Տիգրան Կոստաֆեան
  - Յարութիւն Մէրեճի-Վալի

(Գ. Վ. ԻճԱԿ)

- Դուրդուհեան և Խաչատիկ
- Յովհաննէս Կոստեան
  - Ստեփան Պէլլիկեան

Գատրգիտ	ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈՒԱՆՔ
71. Կարապետ Շահապետ	Կարին
72. Մկրտիչ Մուրաթեան	101. Մանուկ Աւանան
Կարդրգափու	Քեօրանեա
73. Յակոբ Եղեմեան	102
Ենիմանալէ Սամարիոյ	Աղբիւսապօղիս
74. Օգոստէ Խօճասարեան	103. Ռուբէն Կիւմրի շէրտանեան
Թօրիգափու	Նիկիտիդիս
75.	104. Տիգրան Կիւմրի շէրտանեան
Լյուս Ս. Եղիս և Ս. Աստուածաժիւն	Ակն
76. Գարեգին Յ. Մելիքեան	105. Պետրոս Միտրոսեան
Գուրուշլմէ	Ղարանխար
77. Աստիա Իկիտապետեան	106.
Հիսար և Պոյաճի գիտ	Արարկեր
78. Յովհաննէս Նուրեան	107. Կարապետ Խաչիկեան
Նոր գիտ և Սրէնիս	Բաղէշ
79. Ղազար Հովուեան	108
Պարստ	Պրուսա
80. Ասատուր Գուշատաշեան	109. Քրիստոստուր Ղազարոսեան
81. Մկրտիչ Գ. Էսեան	Եղիկիս
82. Յովհաննէս Կրօնիկեան	110. Մեղքոն Հարանեան
Քարակեօմրիկ	Ամասիս
83. Յարութիւն Չիմերեան	111. Համբարձում Ալանանեան
84. Յարութիւն Գ. Տատեան	Բարու
(Ե. Վիճակ)	112. Յովհաննէս Աղեա որեան
Սամարիս	Եղևիս
85. Ալեկեան Պէրեան	113. Յակոբ Իսթիմեան
86. Ալեկեան Դաւիթեան	Մանճրիս
87. Եղիազար Կրօնիկեան	114.
88. Միսաք Կրօնիկեան	Հանք
89. Յակոբ Կարապետեան	115.
90. Յակոբ Ամասեան	Երզնկա և Բարերոյ
91. Նազարէթ Շահապետ	116.
92.	Թէրիտաղ
93.	117. Տիգրան Գ. Միմանեան
94.	Կիսարիս
Խասարիտ	118. Մատթէոս Մ. Այվատեան
95. Աւարձի Ալթուն Տիրբի	Խարբերոյ
96. Խաչատուր Պ. Միտրոսեան	119. Յովհաննէս Երզնկեան
97. Ռէթէոս Պէրեան	Պարքիս
98. Սարգիս Արապեան	120. Յովհաննէս Յովակիմեան
99. Սարգիս Արապեան	
100. Սիմոն Միտրոսեան	

ՕՐԱԿԱՆՐԳ

Վերաքննութիւն Սահմանադրութեան. — Երկրորդ ընթացքում առաջարկեալ փոփոխելի տրամադրութեանց. — Վիճարանութիւն Ս. Յօդուանոյ վրայ, որ պարունակէ վարչական մարմնոյ՝ ժողովոց, խորհրդոց և հոգաբարձութեանց կազմակերպութեան վիճարկելու փոփոխութիւնք :

ԱՏԵՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՔ

Ատենանք բացուեցաւ ժամը 7 ին ի ներկայութեան 33 երեսփոխանաց, որոց թիւն ի վերջոյ յանգեցաւ 43 ի :

Ուրիշ դիտողութիւն ընող չըլլալով, ատենագրութիւնը քուէի դրուեցաւ և ընդձեռնուեց ՅԱԻ ժողովէն :

Ձ.

Բացակայութիւն

Ընդունելութիւն նախընթաց նստի ատենագրութեան

Ատենապետ փաշան հրաւիրեց երեսփոխանները նախընթաց նստի ատենագրութեան վրայ դիտողութիւն եթէ ունին՝ ընել :

Ատենապետ փաշան՝ երեսփոխանաց ոմանց օրինակով պատճառաւ բացակայութիւնն զրով յայտնած ըլլալը ծանուցանելով ժողովին, անոնց անունները թուեց, որք են՝

ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ Կ. ԷՅ. — 148 երես, Ա. սիւնակ, տպագրական վրիպակ մը ստորագրած է իմ առաջարկութեանս մէջ. այն է ամենէն վերջին տողին մէջ երեք մասնաժողովոց անունները յիշուած տուն կրրական բառը կրօնական եղեր է :

Ուղեորութեան պատճառաւ բացակայ՝ Խաչատուր Էֆէնտի Ղազարոսեան

Նոյնպէս՝ 149 երես, Ա. սիւնակ, 5 ըզ յօդուածին վերջին տողին մէջ տպագրական սրբաբանութիւն երկու մասնաժողովի գրուած է, որ սլոտի ըլլայ երկու մասնաժողովը :

Անճնական տկարութեան պատճառաւ բացակայ՝ Տ. Կարապետ վարդապետ Սերովյան Յարութիւն պէյ Տատեան Պիտրիկեան Միհրան Էֆէնտի Պահճեղապետիկեան Եղիազար » Մելիքեան :

ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ Բ. ԷՅ. — Երկուս բացակայ չորս երեսփոխանաց դարձեալ հրաւիր դրելու առաջարկութեան համար, « ընդհանուր հաւանութեամբ ընդունուեցաւ » նշանակուած է, մինչդեռ ես ընդդէմ քուէ տուած եմ, զանոնք հրաժարեալ հոշակելու օրէնքն յիշելով :

Նստին ժողովէն տրուած բացառիկ արտօնութեան համեմատ, չորս երեսփոխանաց՝ որ երրորդ անգամ բացակայ գտնուած էին, Դիւանին կողմանէ վերջնական նամակ գրուած ըլլալը յիշեցընելով, ծանոց թէ անոնցմէ Շահապետ Կարապետ Էֆէնտին այսօր գալու չնորճ ըրած է, և թէ միւս երեքը գրաւոր պատասխան հաղորդած են. այն է՝ Աղաբէկեան Սարգիս Էֆէնտին այսօր տկար ըլլալը յայտնած է, և Ասլիո Սահակ Է.

Ես սպասէս կ'ըմբռնեմ խնդիրը և կարծեմ ապ' է խնդրոյն հոգին . վարչական օրինաց վերաբնութիւնը այս սղաով ըլլալու է և այս ողաով խմբադրեալ մատուցվելու է Բ. Գրան ի վաւերացում : Եկեղեցւոյ պայծառութեան և Սահմանադրութեան հաստատութեան նախանձախնդիր ազգայինը ինչպէս կը հաւատամ որ ամենքդ ալ էք, կը հասկընան զիս և կը միաբանին ինծի հետ այս մասին : Ըստ իս՝ եթէ ազգային քաղաքականութիւն մը կայ յիստի, քաղաքական ժողով չ'ունենալն է :

Տրամաբան էք դուք էֆէնտիներ, խօսքերնիդ հարկաւ գործքերնուդ ախ սրատասխանէ : արդեամբ ջնջածնիդ խօսքով կրնա՞ք պահել : Ես չեմ կրնար տարակուսիլ՝ թէ հին Գերագոյն ժողովին ծնունդ այդ քաղաքական ժողովը վերջընել ուղեով իրբե խոչընդոտ և գործոյ արգելք, անոր անունը միայն անոր շուրջիդ գտնէ անեղծ պահել ուղեմար իրր յիշատակ նուիրական : Ահ, սէ, վայրկեան մ'անգամ չեմ կրնար տարակուսիլ :

Մերկորդ անտեղութիւն մը, զիտեղաւ արժանի և անմարտելի (ներեցէ՛ք բառը) գործնական անտեղութիւն մը այդ առաջարկեալ բաժանման մէջ, իշխանութեան այդ հակարտն բաժանման աղետոյի հետեւանք, սպէ . Քաղաքական ժողովը իրագումար կամ ընդհանուր նիստ կ'ընէ իր մասնաժողովներն ի մի գումարելով, այսինքն ընդհանուր ժողով կ'ընէ ազգային կարեւոր և հանրական խնդրի մը համար . և կըրօնական ժողովը բազմակից չ'է այս ընդհանուր նիստին, դուքս ձգված է իրբե օտար . ինչու՞, - անհիմն ու չնչին սա սրատասխանութիւն ինքնղերը քաղաքական է . մինչդեռ բուն խնդրին առաջին տէրն է, և իր աթոռը առաջինն է այդ նըստին մէջ, զի այդ խնդրին արմատը կրօնական է և ազգային խնդիրները միշտ խառն են ինչպէս պատիւ ունեցայ բացատրելու պահ մ'առաջ : Գիտեցէ՛ք էֆէնտիներ, ինչ հակընդդիմութիւն սկզբան և սրղեան . ինչ նուստացուցիչ զրկանք ընդդէմ կրօնականին :

Արդ ուրեմն ի բաց առեալ այդ աւելորդ կէտը՝ ըտրովին կամախոս եմ Իսթիվեան է . ֆէնտիին բրազ սրտչոնտարալիութեանը և չնոր

հակալ եմ յտակալէս որ առիթ տուաւ այդ տեղորդն աչքի զարնելու :

Էֆէնտիներ, կարծեմ մտքերնէդ կ'անցնի, բնական է, և կրնաք ինծի հարցնել . քաղաքական գործ չ'ունինք, քաղաքական ժողով անուամբ մարմին և բառ չեւ ընդունիր, հապա՞մ տեսնէ Բ. Գրան հետ սրատասխան մեր յարարերական գործերը՝ որ Քաղաքական ժողովին սրտչոնն էր : Ես այդ հարցումը կ'ըստականի և արղէն ինծէն ըրած եմ նախ իմ միտքս հանդարտելու համար այդ մասին : Այս, քաղաքական գործ չ'ունինք, բայց քաղաքագէտ սրտչոննէի մը պէտք ունինք, Տէրութեան ընդհանուր օրինաց և քաղաքականութեանը տեղեակ անձ մը որ աջակցի Պատրիարքին որ միակ միջնորդն է այդ յարարութեանց և օգնէ անոր այդ սրատասխան գործոյ տնօրէնութեան մէջ և կերպով մը բառնայ իր վրայ այն սրատասխանութեան մէկ մասը, զի Պատրիարքին առանձին սրտտասխանութեանը արղէն իսխտ ծանր են : Միանգամայն հակէ՞ միշտ Պատրիարքին հետ գործակցութեամբ՝ ընդհանուր վարչութեան կանոնադր ընթացքին վրայ : Այսպիսի սրտչոնեաց մը միշտ ունեցած է Ազգը ի սկզբանէ անտի, և ծանր գործեր զիս բացած են անոնց միջնորդութեամբը : Ահա այս է ճշմարիտ փորձառութիւնը, զըրական փորձառութիւն՝ որոյ օգտակար արղիւնքը միշտ տեսած և այսօր ալ տեսնելու վրայ ենք : Այսօր այդ սրտչոնեան է՝ որ իրբե քաղաքական ժողովին տոնեապետ, անուրանալի ծառայութիւններ ըրած է և Պատրիարքին գրեթէ անհրաժեշտ խորհրդակից օգնականն եղած է շատ սրտագաներու մէջ : Նախարարաց համարումն ու համակրութիւնը վայելելով, շատ գործեր զիւրացան իւր ազգիցութեամբը, ևս զիտեմ . ևս իր համեստութեանը խնայելով չեմ ուղեր թըւել ըրածները . թող Բարձրաշնորհ Սրբադանն ինք սրտասխանէ . կը հաճի՞ կամ կրնա՞յ այնպիսի անձի մը խորհրդակից աջակցութենէն զուրկ մնալ : Շատ անգամ մենք մեր Պատրիարքները վանքի մը խորչէն կամ անապատի մը ամայութենէն կը հանենք կը բերենք, հետի քաղաքական գործերէ և հոգերէ՝ որչափ հմուտ ըլլան, միշտ քաղաքագէտ յատուկ խորհրդականի մը օ

ժանդակութեանը անսրտատնաւ կը կարօտին : Ասի մեր վարչութեան մէջ հարկ մըն է որ զգալի եղած է և վործը տեսված : Այս սրտչոնեայն՝ խորհրդակցեալ ազգային վարչութեան և տաճիկ բառով Բարքիքնակ մէջիս միտիրի անուամբ կը հաստատովի :

Փորձառութեամբ արդարացեալ այս հարկուոր կէտն է ահա 'զոր կ'տաջարկեմ նախ իրբե բարեփոխութիւն վարչական օրինաց Սահմանադրութեան :

Այս նկատողութեանց և սրտատնաց վրայ յեցեալ, թէ տեսական սկզբանց և թէ՛ գործնական օրինաց միանգամայն հետեւելով՝ ալ հիմա կրնամ պատասխանել այն հարցման թէ վարչական սրտչոնը որու և ինչպէ՞ս կրնայ յանձնելիլ : Մէկ բառով ըսեմ, մէկ մարմնոյ կրնայ յանձնելիլ և երբէք երկու մարմնոյ . բայց սա սրայմանաւ որ այն միակ մարմինը չորս անգամ ունենայ, և գլուխ՝ գործադիր իշխանութեան պետը իւր խորհրդակից օգնականովը . օրինակի համար՝ մէկ կոնդ քառաձիւղ, կամ մէկ տուն չորս սրահով՝ խաբքանչիւրը հինգ աթոռով . ահա վարչական կազմութեան բնական յատակագիծը : Ասոր ամբողջ սրատասխանն ու բացտորութիւնը առաջարկութեանս յողուածոց մէջ ամբողջեալ է . շատ ըսելիքներ կան իւրարանչիւր յողուածոց բացատրութեան վրայ, և իւրաքանչիւր ատենարանի առաջարկած կէտերուն վրայ 'զորոնք ս'չ իրբե հերքելի այլ իրբե կանոնադրութեամբ հոգայլք կետեր ըտթեամբ անցայ . կարճ կը կտպեմ և իմ յողուածոց ընթերցանութեան առեն իսխտ համաժող կերպով կանցնիմ, իսխտ հարկաւորը միայն բացատրելով : Ընդարձակ բացատրութիւն ուղղապ' երբ որ ըլլայ սրտարատ եմ :

Այս ընթերցանութենէն առաջ երկրորդ սրտոյտ մ'ալ ախ համարձակիմ առաջարկել, մի գարհուրիք, այս անգամ նիւթական սրտոյտ և ժողովարանին շուրջը . այսինքն կէս ժամ հանգիստ կը խնդրեմ, եթէ ժողովը բարեհաճի, յետոյ խօսքս շարունակելու և կարճ կտպելու սրայմանա :

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷՅ. (Ընդմիջելով) . — Սրտային մէջ յիշատակ մը կը թողուք :

Հոս Ռուսիոնեան էֆէնտին կանգ առելով խնդրեց ժողովէն քառորդ մը զադար ընելէ ետեւ շարունակել իւր սրտեախօսութեան մնացորդը :

ժողովին հաւանութեան համաձայն տոնանք քառորդ մը զադար առաւ, և ժամն 8 1/2 իննորէն բացուելով, շարունակեց :

ՌՈՒՍԻՆԵԱՆ ԷՅ. — [Շարունակելով]
 Գ. ՅԱՅՄԱՐԿՈՒԹԻՆ

Առաջարկութեանս չը մտած՝ ներեցէ՛ք է . ֆէնտիներ որ մէկ բառով և միանգամ ընդ միշտ ի բաց առնում բառական խնդիրը, զի համարձակ անուանեմ վարչական մարմինն ու անդամները : Բեմական լեզուին մէջ՝ ժողով՝ ժողովուրդէն ընտրեալ բազմանդամ մարմին մըն է օրէնսդրական հեղինակութեամբ և համարաու իրաւասութեամբ . Խորհուրդ՝ ժողովէն ընտրեալ սակարանգամ մարմին մըն է վարչական սրտչոնով և համարատու սրտատուորութեամբ : Այս բացատրութենէն գոհ չեղողը կրնայ ֆուանկ ու հայ բարսրան մը բանալ assemblee բառին առջև ժողով, և conseil բառին առջև Խորհուրդ նշանակված կը գտնէ : Ֆրանսիկերէն չը գիտցողն ալ կրնայ աշխարհիս անն կողմը զիտել թէ կա՞յ արդեօք ժողովով վարչութիւն մը : Աս մէկ զի՞ կարծիր կայ թէ Բ. Գուորը մէջիս բառով վաւերացուցած է որ ժողով կը նշանակէ . Բ. Գուորը գիտէ իր վաւերացուցած բառին նշանակութիւնը, արարեցէն գիտցողը կրնան վիտեղ թէ ժողով ըսել չ'է մէջիս բառը, այլ ճիշտէն բայէն եկած և անոր խմբ մէքեան այսինքն տեղական անունն է որ նիստ կը նշանակէ, և իրբե ընդհանուր բառ անն նիստ ընող կամ գումարվող մարմնոց համար կրնայ ըսվիլ ժողով ըլլայ թէ խորհուրդ, մասնաժողով թէ մասնախորհուրդ : Յուօք կը տեսնեմ որ մեծապատիւ Իսթիվեան էֆէնտին իւր առաջարկութեան բացատրութեան մէջ՝ խորհուրդ բառին ճիշդ ու բանաւոր ըլլալը կը խոստովանիմ բայց ևս կանխակալ սովորութեան հետեւելով (որ նախապաշարոււմ ըսել է), Պատկաւելի ժողովիդ ընտրութեանը կը թողու՞մ կ'ը

սէ : Ես չեմ թողոր . այն բանն որ երկու կերպ
ուլ կրնայ ըլլալ , այն է որ կը թողվի ընտրու-
թեան . խի այն բանը որոյ մէկ կողմը բանա-
ւորութիւն գրված է , հակառակ կողմը չը թող-
վի ընտրութեան՝ մասնաւոր այնպիսի մարմնոյ
մը որ 'ի պաշտօնէ չ'ուսի հեղինակութիւն այն
բանին մը և քու մասնաւոր ձեռնհասութեան
կըրպարակ գիտութիւն և ո՛չ սովորութիւն որո-
շում և ո՛չ վարանում : Ինչպէս չ'ուսի իրա-
ւասութիւն աստուածաբանական խնդիր մը կամ
հաւատոյ մաս մը քուէի գնելու թէ և իր բոլոր
անդամք եկեղեցական անձինք ըլլան , զի չ'է
աստուածաբանից ժողով . նոյնպէս չ'ուսի իրա-
ւասութիւն ակադեմեան խնդիր մը քուէի դը-
նելու թէ և իր բոլոր անդամք ուսումնական ան-
ձինք ըլլան , զի չ'է ակադեմեան ժողով :

Այս մեծաշուք ժողովին պատկանելութիւ-
նը իւր օրինակական բնութեան մէջ է . եթէ
իւր իրաւասութեանէն գորս հեղինակութեան մը
ձեռնադրութիւն ընել վորձէ , կը նուազեցնէ իւր
հմտութիւն , կ'աղտոտայնէ իւր շուքը :

Ես այդ շուքին նախանձախնդիր չեմ ըն-
դունիր , և Գիւսանն ալ չը թողոր որ ժողովը
քուէ տոյ այդպիսի պարզ և ամենուն գիտցած
բառի մը նշանակութեան վրայ : Զեմ ընդունիր
կըքեմ քուէարկութիւն , զի չեմ ուզեր կար-
մըրիւ օտարաց անջ և որք կարենան զխողո-
թիւն ընել թէ ազգային ժողովը վարչութիւն
կազմել կ'ուզէ բայց գեռ անոր անունը կը
բնուէ : Շատ խօսեցայ էֆէնախներ ներկեցէք ,
առաջին և վերջին անգամ ըլլալու պայմանաւ
խօսեցայ . ապագային համար ալ խօսեցայ : Արդ
կը դառնամ առաջարկութեանս , որոյ աւաստի
պատճէնը :

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Ի ԳՐԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՉԱԿՆ ՕՐԻՆԱՑ ՍԱԼՄԱՆԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՔՂՈՒԽ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ա. ԿԱՉՄՈՒԹԻՒՆ

Յօդ. 1. — Ազգային ժողովին մատակարար
իշխանութիւնը Վարչական խորհրոյ մը յանձ-

նուած է , ընդ բարձր նախագահութեամբ Ս.
Պատրիարքին՝ իրբե պետ գործադիր իշխանու-
թեան :

Յօդ. 2. — Վարչական խորհուրդը կը բաղ-
կանայ մէկ խորհրդապետ և քսան խորհրդա-
կանէ , և ազգային գործոց տարբեր ճիւղերուն
համեմատ՝ չորս տարբեր մասերու կամ յատուկ
մասնախորհուրդներու կը բաժնվի , իւրաքանչիւրն
իւր ձեռնհաս անդամներով զորս ծողովը միօրի-
նակ ընտրութեամբ հաւասարաթիւ կը բաշխէ :

Մասնախորհրդոց համագումարմամբ կը
գոյանայ ազգային Վարչական խորհուրդը :

Ընտրեալ խորհրդապետին և անդամոց
պաշտօնակալութիւնը կայսերական հրամանաւ կը
հաստատուի :

Բ. ՊԱՍՏՈՒՄԱՐԱՆԻ ԵՆ ԵՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Յօդ. 3. — Վարչական խորհրդոց պաշ-
տօնըն է՝ Ազգին կրօնական , Ուսումնական , Տըն-
տեսական և Գաւառական գործոց տնօրէնութիւնն
ու ընդհանուր տեսչութիւնը :

Վարչական խորհուրդը կը տնօրինէ հանրա-
կան գործերը իր համագումար կամ ընդհանուր
ներստին մէջ . իսկ մասնաւոր գործերը իւր յա-
տուկ մասնախորհրդոց ձեռամբ :

Յօդ. 4. — Խորհրդապետը ժողովն յատ-
կապէս ընտրեալ քաղաքագէտ պաշտօնեաց մըն է
որ Վարչական խորհրդոց ատենապետութիւնը
կը վարէ , և որում յանձնված են յատկապէս
Պատրիարքին հետ գործակցութեամբ՝ Վարչու-
թեան չըջանակէն գորս եղած յարաբերական
գործոց տնօրէնութիւնը միանգամայն և ընդհա-
նուր վարչութեան ընթացքին և ուղղութեան
վրայ հրակելու հողը՝ առանց բնաւ միջամտելու
մասնախորհրդոց յատուկ ձեռնհասութեանը :

Պատրիարքին և խորհրդապետին աջակից
իրաւասութեան տակ կ'ընկնին յանուն Վարչու-
թեան Բ. Գրան մատուցանելի առաջարկութիւնք
և տեղեկագիրք , նոյնպէս և մասնախորհրդոց
իրաւասութեան տակ չ'ընկող ո՛ր և է պատահա-
կան խնդիր :

Իսկ յանուն ընդհանուր ազգին մատուցա-
նելի խնդրագիր՝ Ազգային ժողովին իրաւասու-
թեանը կը պատկանի :

Յօդ. 5. — Կրօնական մասնախորհուրդը բաղ-
կանայ է 5 կրօնագէտ անդամէ (1 եպիսկոպոս
1 վարդապետ , 3 քահանայ) և իւր յատուկ ձեռն-
հասութեանը յանձնված է Ազգին կրօնական
գործոց տեսչութիւնը : — Իւր իրաւասութեան
տակ են՝ եկեղեցիք , ընծայարանք , բարոզու-
թիւն և ամենայն կրօնական ուսուցում : Գա-
տուարն է միանգամայն յանցաւոր եկեղեցակա-
նին :

Յօդ. 6. — Ուսումնական մասնախորհուրդը
բաղկանայ է 5 ուսումնագէտ աշխարհականէ ,
և իւր յատուկ ձեռնհասութեանը յանձնված է
ազգային դաստիարակութեան տեսչութիւնը :

Իւր իրաւասութեան տակ են գարոցը և
ուսումնարանք :

Յօդ. 7. — Տնտեսական մասնախորհուրդը
բաղկանայ է 5 տնտեսագէտ աշխարհականէ ,
և իւր յատուկ ձեռնհասութեանը յանձնված է
Ազգին կալուածական և երկրական գործոց
տեսչութիւնը : — Իւր իրաւասութեան տակ են՝
հիւանդանոց , վանք , կտակ , կեդրոնական սըն-
տուկ , և ամենայն զոյք ազգային , զորս իւր
տնօրինութեան ներքե կը կարգադրէ :

Յօդ. 8. — Գատական մասնախորհուրդը
բաղկանայ է 5 իրաւագէտ աշխարհականէ , և
իւր յատուկ ձեռնհասութեանը յանձնել է Ազ-
գին դատական ու բարեկարգական գործոց տես-
չութիւնը : — Իւր իրաւասութեան տակ են՝ ա-
մենայն վիճ և ամբաստանութիւն , ազգային
դատարանք և ազգահամար արձանագիրք , զորս
իւր տնօրէնութեան ներքե կը կարգադրէ :

Գ. ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՆ ՊԱՍՏՈՒՄԱՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Յօդ. 9. — Ազգային վարչութիւնը՝ պա-
տասխանատու Ազգին և Տէրութեան՝ համարա-
տու է Ազգային ժողովին որ իրաւունք ունի զանի
հարցապնդելու :

Յօդ. 10. — Իւրաքանչիւր մասնախորհուրդ
իւր պաշտօնին ընթացիկ գործերէն զորս , սար-
տաւորութիւն ունի՝ իրեն յանձնել ճիւղը ըստ
կարելոյն բարեկարգելով՝ ընդհանուր յաւաքա-
դիմութեան հանձնակեւ իւր կողմէն :

Ա. Կրօնականը՝ ուսեալ և արժանաւոր ըն-
ծայեալներ հասցնելու զբաղելով , և կեղեցեաց

բարեկարգութեան ու եկեղեցականաց բարեկե-
ցութեան հոգ տանելով , և յանցաւոր եկեղե-
ցականն օրինապէս դատելու համար եկեղեցու-
կան կանոն գրքի մը խմբագրութիւնը հոգալով :

Բ. Ուսումնականը՝ դաստիարակութեան
ընդհանուր հիմնագրի մը համեմատ՝ ամեն թաղ
իւր նախնական երկսեռ դպրոցը և ամէն դաւա-
ապարտ իւր երկրորդական ուսումնարանն ունե-
նալու ամենայն ջան ի գործ դնելով :

Գ. Տնտեսականը՝ ազգային շէնքերն ու
հաստատութիւնք բարգաւաճ վիճակի մէջ սրու-
հելով , վանքերն ու կտակներն իրենց կրթական
ու մարդասիրական վեւեմ նարտակին ծա-
ռայեցնելով , ազգային սնտուկին համարակալու-
թիւնը կանոնաւոր տնօրէնութեան տակ սար-
հովելով , և անոր ելքն ու մուտքը զուգակիւ
տանելու համար՝ օրինաւոր նոր ծախից դէմ օ-
րինաւոր նոր հասից արդար աղբիւրներ խորհ-
լով :

Դ. Գատականը՝ արդարութեան օրէնքն-
ընն ազգայնոց ընտելոցնելու համար՝ Տէրու-
թեան ընդհանուր օրինաց ոգւոյն համաձայն ազ-
գային Գատատանագրքի մը խմբագրութիւնը
հոգալով , և ազգահամար տնօրէնութիւնը ազ-
գային ամեն դիւանատանց մէջ կանոնաւորապէս
հաստատելով :

Ե. Պատրիարք և խորհրդապետ նոյնպէս և
Վարչութեան ընդհանուր խորհուրդ՝ վարչական
կանոնադրութեան խմբագրութիւնն հոգալով ու
անոր գործադրութեանը հսկելով , վերջապէս՝
ազգային Սահմանադրութեան միանգամայն և
Տէրութեան աշխարհակալութեան ոգւոյն համե-
մատ՝ ազգային եկեղեցոց աշխարհական շահերը
պաշտարանելով կայսերական վեհ հովանոցն տակ :

Սոյն պարտաւորութեանց համարն է՝ զոր
վարչութեան իւրաքանչիւր ճիւղ տարիէ տարի
Ազգային ժողովին տալու է :

Յօդ. 11. — Վարչութիւնն իրաւունք չ'ու-
նի յանուն Ազգին ծախք կամ սարսք ընելու
առանց արտօնութեան ժողովին :

Իւրաքանչիւր մասնախորհուրդ իւր տնա-
չութեան պահանջած ծախից յատկացեալ վարկ
պէտք է խնդրէ ժողովն , և անոր կիրառու-
թիւնը իւր տարեկան համարատուութեամբ ցույ-
նելու սարտաւոր է :

Յոդ. 12. — Իւրաքանչիւր մասնախորհուրդ՝ իւր մասին մէջ ձեռնհաս՝ ազատորէն կը գործէ ընդ նախագահութեամբ իւր մասնապետին՝ զոր իւր անդամոց մէջէն կ'ընտրէ, և ինք միւսոյն է պատասխանատու իւր որոշմանց ու անօրէնութեանց մէջ:

Այնպիսի խնդրոց համար որք երկու մասնախորհրդոց մէկէն վերաբերելով խառն կերպարան կ'ըստանան՝ այն մասնախորհուրդք միացեալ խորհուրդ կը կազմեն: Պատասխանատուութիւնը բաշխեալ է երկու ձեռնհաս մասնախորհրդոց մէջ:

Իսկ այնպիսի խնդրոց համար որք մասնախորհրդոց շատին վերաբերելով հանրական բընութիւն կ'ըստանան, կամ խնդրի մը ծանրութեան նկատմամբ երբոր մասնախորհուրդ մը չ'ուզեր առանձին պատասխանատուութիւն ըստաննել, մասնախորհուրդք համագումարեալ ընդհանուր նիստ կը կազմեն. (Տես յօդ. 2 և 3):

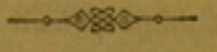
Նոյնպէս՝ վարչական կենտոց կամ անհամաձայնութեանց համար, պատահական այնպիսի խնդրի մը համար զոր Պատրիարք և Խորհուրդ ապկես չեն կրնար կամ չեն ուզեր առանձին տնօրինել, ըստ սահմանման պարագային՝ կամ մասնապետաց խորհուրդ կը կազմեն առանձին պատասխանատուութեամբ, կամ ընդհանուր խորհուրդ կը գումարեն: — Սոյն ընդհանուր կամ յիստումար նիստով որոշեալ անօրէնութեանց մէջ՝ Վարչութեան ամեն անդամը համարաշխարհս պատասխանատու են:

Յոդ. 13. — Խորհուրդ թէ մասնախորհուրդ՝ իւր ձեռնհասութեան վեր խնդրոց համար իւրաքանչիւրն իր մասին ձեռնհաս հեղինակութեանը կը դիմէ: (Թէ ո՛րն է իւրաքանչիւրին ձեռնհաս հեղինակութիւնը, և թէ որո՞նք են անձեռնհաս դատված խնդիրները Վարչական կանոնադրութիւնը պիտի ճշդէ յետոյ):

Յոդ. 14. — Վարչական իշխանութեան իրաւասութիւնը՝ հաստատեալ օրինաց կիրառութեան սահմանին մէջ կը հօշոյժի, կրնայ հոն կանոններ սահմանել, հրահանգներ տալ որք օրինաց կիրառութիւնը դիւրացնելու կամ ապահովելու կը ծառայեն: Իսկ երբ այն կանոնաց մէջ հանրական կարեւորութիւն ընծոցող տրամադ-

րութիւն մը դիտէ և ուզէ՝ զանի օրէնք արձանացնել, օրինական ծրագրօք պէտք է դիմէ օրէնսդրական իշխանութեան որ է Ազգային ժողովը (1):

(1) Պատեր. — Սոյն դրութիւն մէջ սարուհակեալ տասներորս յօդուածոց ուժովը՝ ջրեալ են 1863 ի Սահմանադրութեան բնագրէն Վարչութեան վերաբերեալ բոլոր յօդուածները՝ 24 յօդուածէն սկսելով մինչև 51 յօդուածը, ընդ ամենը քսան և ութ յօդուած:

Ահա Ազգային Վարչութիւնը սահմանադրուցն կազմակերպեալ այս 12 յօդուածոց մէջ, որոնցմէ ի բոց առեալ այն կտորները որք իշխանութեանց անմիջատութեանը, պաշտօնից և իրաւասութեանց ճշդութեանը, պարտաւորութեանց և պատասխանատուութեանց որոշմանը կը վերաբերին՝ զոր դուք ալ տի հոգայիք, իմ կողմէս առաջարկեալ բարեփոխութիւնը երկու բան է, մէյ մը Վարչական մարմնոց միութիւնը, մէյ մ'ալ՝ խորհրդապետը: Ինչ առաջ խօսողները վարչութիւնն ըստ հին դրութեան երկու մարմնոց յանձնենք ըսին, ևս ի՞նչեմ մէկ մարմնոց կրնայ յանձնորհւն անոնք քաղաքական ժողով անունով դումարումը պրտել ուղեցին. ևս տեղ մէկ խորհրդապետ մը դրի Պատրիարքին առնոր ջակից: Եթէ ամեն ըրածնու վրայ դառնանք, ան ալ խիստ քիչ բան և նոր բան չ'է թէ Ռ. Դրան առջև և թէ Սահմանադրութեան մէջ, և ընդհակառակ՝ շատը քիչ պոյցեր, մեծը պղտկոցոցեր, և հինով շատացեր ենք. 90 ահագին թիւն ունէինք վարչութեան անդամոց. 21 սով շատոցանք. և այն 20 ը արդէն Սահմանադրութեան մէջ քաղաքական ժողովայ թիւն է. 9 մարմին ունէինք վարչական, մէկ մարմին ունինք հիմա. 4 խորհուրդ ունէինք տեսչական, 4 մասնախորհուրդ ունինք տեսչական: 51 յօդուած ունէր վարչութեան գլուխը Սահմանադրութեան մէջ. 14 սով կը շատանանք. ահա էֆէնտիներ ձեր աշխատութեան վիճակագիրը: Կը տեսնէք որ դարձուրելի բան մը չ'է վերաքննութեամբ ըրած փոփոխութիւննիդ, քիչ բան աչքի՝ բայց արդ-

եամբ մեծ բան, զի վարչութեան այն ժամգահար ու խորտուրդք մեքենանն ալ այսուհետև սրբեալ ու յղկեալ կրնայ ի շարժման գրովի և արագ ընթանալ: Սահմանադրութեան միւս գըլուխները եթէ այսպէս մարմինն, աշխարհիս սահմանադրութեանց է՞ն զեղեցիկը կ'ըլլայ կըրնամ ըսել Հայոց Սահմանադրութիւնը՝ զերծ ամենայն քաղաքական հոգերէ և մտտտանջութիւններէ: Ես համոզեալ եմ էֆէնտիներ թէ վարչութեան գլուխը այսպէս բարեփոխեալ չը կրնար աւելի կատարեալ ըլլալ մեր ազգին մեր վիճակին մեր անթոշակ սրաշտօնավարութեան համար, և կրնայ տեւել առանց վերաքննութեան գտնէ մինչև դարուս վերջը:

Բայց դժբաղդարօք՝ և դժբաղդութիւն մեծ, մեծ թերութիւն մը, ախտ մ'ունի մեր վարչական մեքենան. ինչպէ՛ս չը յայտնեմ հոս իմ մասնաւոր շնորհակալութիւնս և յանուն ազգին՝ երեսփոխանական իրաւամբս, այն զո՞ծնամիտ ու սրատես առեւարանին որ դախտը գտաւ ու մատը վրան դրաւ: Ս, յէ ախտը՝ վարչական կանոնադրութեան մը չգոյութիւնն է մինչև ցարդ: Մեծագատիւ Միքայելեան էֆէնտին՝ վարչական ձեւին ու կազմակերպութեան այնքան կարեւորութիւն չընծայեր որքան կանոնադրութեան մը հարկը առաջին և անհրաժեշտ սրոյման կը նկատէ բարեւոք մատակարարութեան:

Մեծ իրաւունք ունի, իրաւունքին բոլոր գործնական մասն իր կողմն է: Արդարև վարչական մեքենան նաեւ մը կը նմանի, ո՛րքան ամբարտա սրբան սրաշարայինդ ըլլայ, չը կրնար ծովերու վրայ սլանալ անլուսանգ առանց կողմնացոյցի. կանոնադրութիւնն է այդ կողմնացոյցը վարչական մեքենային մանրամասնիկ անխները անոր մէջ կը դառնան:

Ինչ և իցէ, ի բոց առեալ այդ կանոնադրութեան կետը որոյ ընդհուպ ի լրիս ընծայիլը ամենուս փափաքն է, ևս համոզեալ եմ էֆէնտիներ թէ այս նորակալմ կամ բարեկերպեալ մեքենան մեզի համար խիստ յարմար և ընտիր մեքենայ մըն է զոր պէտք է ընդունինք:

Իմ որչափ համոզեալ ըլլալս հասկցնելու համար կրնամ ըսել թէ՛ եթէ եկեղեցական կարգէ ըլլայի, և այսպիսի վարչութեան մը կող-

մութիւնը տեսնէի, հանդերձ կանոնադրութեամբ (չը մտնանք ա՛ս ալ), պատրիարք ըլլալու փառասիրութիւնը մուտ կը գտնէր սրտիս մէջ. հաւատացէք էֆէնտիներ:

Կը ցանկամ՝ ինչպէս մարդ կը ցանկայ իւր համոզումը գիմացինին մտքին մէջ ալ գոյացընել, բայց ես չը գիտեմ ատոր հասնելու ձամբան: Սա գիտեմ՝ որ ամենքս ալ կը ցանկանք ապագային կատարեալ գործ մը թողուլ ի ժառանգութիւն, և այս գործը ըստ իս բաւական կատարեալ է առ այժմ՝ քրէյի դնելու համար, նկատելով որ երբորդ ընթերցանութիւն մ'ալ ունինք ուր կրնանք վերջնասպէս խորհիլ ու լրացնել թերի երեսցած կետերը: Արդ՝ էֆէնտիներ, ալ մի վարանիք, մի անտնաք, մի դողըջուն այլ համարձակ առէք քայլ. հերիք այսքան տարի վարանում ու անշարժութիւն:

Միտ լերեր մէյ մը ժողովուրդը, այն մեր համարին սիրելի ու խեղճ բազմութիւնը, որ իր յոյր ձեր վրայ և իր սարգան ձեր ձեռաց մէջ աւանդեր է. երեսփոխանին քրէյութեան ժողովուրդին ճակատագիրն է, գլխացէք անոր անմեղ տղիտութեանն ու թշուառութեանը, որոյ մեղքը մեր վրայ կը դրվի: Սոյն մտածմամբ դրէք ձեռվընիդ մէյ մը սրտերնուդ վրայ. չը՞ տրոփիք արդեօք շահու ու սիրով. չը՞ փոճկի՛ր արդեօք. այդ ազգասէր զգացման առջև, ազգային յառաջադիմութեան մահու և կենաց խնդրին առջև հնա՞ր է որ կանգուն մնան չ'ընկնին թաւաղղոր՝ կիրք, կողմնակցութիւնք, անձնասիրութիւնք և ամենայն փրցուն ու շնչին շահ և նկատողութիւն: Արիանանք դատունք յաղթելու. զայդ արիութիւնը՝ էֆէնտիներ՝ մենէ մեր օգուտը, մեր սրբաբը, մեր ազգը, Աստուած կը սրահանջէ: Արդ ժամ է, ձե՛ոք առէք ձեր զորութիւնը. տղային յառաջադիմութեան զայդ յարաշարժ մեքենան այսքան ատեն կաշկանդող շղթաները վերեցէ՛ք այսօր ձեր քրէյութեան ու թոզէ՛ք որ սլանայ յառաջադիմութեան յասարակէջ:

ՍՈՒՐԷՆՏԱՆ ԷՑ. — Որո՞ւ պատասխանատու է:
ՌՌՍՈՒՆՏԱՆ ԷՑ. — Ինչպէ՛ս քիչ մ'առտը

բոր, Ազգային Ժողովին համարատու է գրով-
իսկ Ազգին և Տէրութեան՝ բարոյապէս սրատա-
խանատու է :

ԱՍԵՆԱՊԵՏ ՓԱՇԱ. — Խօսքը չահապազ է-
Ֆէնտիին է :

ԵԱՂԱՊԱՅԵԱՆ Ն. ԷՖ. — Տեւորք, կը յի-
շէք անշուշտ, նախընթաց նատին մէջ իմ առա-
ջարկութեանս դէմ Հայր Մատթէոս վարդապե-
տին խօսածները. ես առաջարկած էի գաւա-
ռայնոց կողմէ եկած անհատական խնդրոց վար-
չութեան վրայէն վերցուիլը, և այս նպատակաւ
քէֆրիգ ձէմիկքի անունով մասնաժողովոյ մը
պէտքը ցուցնեմ էի : Ասոր դէմ Հայր Մատ-
թէոս գիտողութիւն ըրաւ, և եթէ չեմ սխա-
միր, ըսել ուղեց որ ես իբր թէ իմ առաջար-
կութեանս մէջ ազգին դէմ անարգանք ըրած
ըլլամ. սակայն իմ մտքիս մէջ բնաւ չկար այդ-
պիսի դիտում մը . . .

Տ. ՄԱՏՔԷՆՍ ԱՆՏԻ. — (Ընդմիջեալ) Ես
ալ իմ խօսքերուս մէջ ձեր ըսածին նման ահ-
նարկութիւն մը ըրած չեմ :

ԵԱՂԱՊԱՅԵԱՆ Ն. ԷՖ. — (Շարունակելով)
Ըստ որում հայր մը որչափ վատասիրտ, որչափ
որդեակէր ալ չըլլայ, տակաւին պարտական է
իւր զաւակները սիրելու և սրաշտգաններու. այս-
պէս Պատրիարքարանի վրայ ալ պարտականու-
թիւն կայ միշտ գաւառացի ազգայնոց իբրև իւր
զաւակացը սրաշտգան կանգնելու և անոնց ցա-
ւոյը դարման տանելու համար. սակայն գրոց
մէջ խօսք մը կայ՝ որ կ'ըսէ, առ անկարելին ոչ
ոք սրտառարի. ուստի երբ կը կարծենք թէ ա-
մեն անհատական խնդրոց համար Պատրիարքա-
րանը Բ. Գրան քաղքի գրեւով մեր ազգայնոցը
ծառայութիւն մը ըրած կը համարուի, կը սխա-
լինք. ոմանց սրտին մէջ անհարգելի սկզբունք մը
կը տիրէ իբր այն թէ մեր գաւառացի ազգայինք
խեղճ և միամիտ են, այն ազգապա սրտառար
է Պատրիարքարանն օգնել անոնց և միջամտել
անոնց գործերուն. իրան, սկզբունքի մը ծա-
ծայել միշտ յարգելի է, բայց սա ալ բնական
է որ երբ սկզբունք մը սխալ ըլլայ՝ սրբազ-
րել պէտք է : Քան լիցի, որ ես ըսել ուղեմ
թէ բնաւ ձեռնտուութիւն չընենք. ընդհակա-
ռակն՝ ընենք, կամ լու ևս ընել կուզենք :

բայց կարող չենք, և կարծելով թէ ասով աղէ-
կութիւն պիտի ընենք, ընդհանրապէս գէշու-
թիւն կը հասցնենք անոնց :

Այս ըսածս թէ և նախընթաց նատին մէջ
ըստ բաւականին բացատրած էի. սակայն հարկ
կը համարեմ նորէն բացատրել և խեղճ գաւառա-
ցին անձնական խնդիր մը ունեցած ատեն կը
դիմէ Պատրիարքարանին. նոյնպէս վանքի մը
մասնական խնդրոցն համար վանահայր մը կը զի-
մէ Պատրիարքարանին. ի՞նչ կընէ Պատրիարքա-
րանը. իբրև թարգման այդ խնդիրը կը ներ-
կայացնէ Բ. Գրան. իսկ Բ. Գրան ալ կը յանձ-
նէ տեղական կառավարութեան քննութեանն
և տնօրէնութեանը : Այս կերպով խնդրարկուն
ընդունայն ժամանակ պիտի կորսնցնէ. զի իրն-
զիրը մինչև որ հոս սրաշտգան ձեռքն առնե-
լով իր տեղոյն յանձնուի, զրկեալն իրաւունքը
կը կորսնցնէ. ահա այս է ըսածս թէ վստահա-
զաւառացի օգնելու ընդհանրապէս միաստ-
ատեցած կ'ըլլանք : Այսու ազգապա ես նորէն
կ'ըսեմ որ գաւառացիոցն անհատական գործն
ուղղակի իր տեղը նայուիլն ալ աւելի աղէկ է :

Գարծեալ Հայր Մատթէոս վարդապետ բան
մ'ալ ըսաւ. օրինակաւ բացատրեց թէ այնպիսի
վանահայրներ կան, որ տեղական կառավարու-
թեան անձամբ բողբոքելու անկարող են, վստա-
նալով թէ ազտագային մէջ իրենց կեանքը վը-
տանդի տակ կ'լինայ : Ես ատիկա բնաւ չեմ ըն-
դունիր. զի թէ պէտեւ աստուածաբանական խօրնդ-
րոց վրայ հմտութիւն չունիմ, սակայն գիտեմ
որ եկեղեցական մը անդասին իւր ձեռնադրու-
թեան օրէն կուտէ անձնազուլութիւն, այն է՝
ամեն ինչ յանձն կառնու մինչև ցմա՛հ. կարծեմ
թէ այս ուրտը չը ներէր եկեղեցականի մը՝ իւր
անձը խնայել, երբ օրինաւոր բողբոց մը հո-
մար տեղական կառավարութեան գիտելու հար-
կին մէջ գտնուի :

Տ. ՄԱՏՔԷՆՍ ԱՆՏԻ. — Եկեղեցականք
կրօնից սրաշտգանութեան համար միայն անձեր,
նին զոհելու ուխտեալ են :

ԵԱՂԱՊԱՅԵԱՆ Ն. ԷՖ. — Կրօնքին ազա-
տութիւն կը վայելէ արդէն. այնպիսի տէրու-
թեան մը հովանուորութեան տակ կապրինք այ-
սօր, որ մարդ կարող չէ մեր կրօնքին հովիլ :

Հիմա ես Հայր Մատթէոս վարդապետին
այդ առարկութեան մէկ պատասխան միայն ու-
նիմ. եթէ իրաւ ինչպէս ինք կըսէ՝ վանահայր
կամ առաջնորդ կայ գաւառաց մէջ, որոնք այս-
պիսի վստեք մը զրգեալ անկարող են տեղական
կառավարութեան մօտ իրենց իրաւունքը սրաշտ-
գանել, հոս նատողները լու կընեն եթէ երթան
այնպիսեաց տեղը նախն և իրենք գործեն, զի
ատներ ալ անոնց պէս հովուական սրտառարու-
թիւն ունին : Վերջապէս՝ գաւառներէն եկած
անհատական խնդրոց մասին խօսքս եզրակացը-
նելով կըսեմ, ներելի չէ՝ Վարչութեան զիւս-
նին վրայ բերել այնպիսի խնդիրները և յան-
գուստ ժամովածառ լինիլ և երեսի վրայ թս-
ղուլ ազգայնոց գործերը : Այս անցնինք :

Գանք երկրորդ կէտին : — Թուսինեան է-
Ֆէնտիին վարչական մարմնոց կազմակերպութեան
խնդրոցն վրայ իւր ատենարանութեան մէջ բա-
ւական բան խօսեցաւ. ես այն խօսքերուն շատին
սրտառարանելու անկարող եմ թէ և, սակայն կէտ
մը կայ՝ որուն պիտի սրտառարանեմ : Խորհրդա-
պետ կամ խորհրդական սրաշտգան մը դնել
առաջարկեց, որուն տաճիկերէն անուն ալ գրաւ
մէ՛նչիս միտոյրի. ինձ այնպէս կը թուի թէ փա-
րիք միշտիչարի սրաշտգան է այդ առաջարկած
սրաշտգանութիւնը. եթէ այնպէս է՝ կընդունիմ
այն սրայմանաւ որ տէրութեան և ազգին օրինա-
յը լիովն հմտութիւն ունեցող անձ մը լինի այդ
պաշտօնեացն, որ միշտ Պատրիարքին հետ սը-
տըտի, և ՚ի հարկէ թոշակաւոր պիտի լինի ինչ-
պէս Պատրիարքը. եթէ ազգին կարողութիւնը
կը ներէ Պատրիարքական ամսական տակէ ետեւ
յատուկ խորհրդականի մը համար ալ ամսական
տակէ, այն ատեն իմ առաջարկած քէֆրիգ ձէ-
միկքի անունով խորհրդի կազմութեանը պէտք
չը մնար և իսկ թէ որ Թուսինեան էֆէնտիին այդ
առաջարկութիւնն ուրիշ խմատ ունի, զի ինքը
Խորհրդապետ անունով ըսաւ, որ յիշիս կը նշա-
նակէ, և միշտիչար բառէն տարբերութիւն ու-
նի, և թէ որ երեսփոխանական ժողովն այդ ա-
ռաջարկութեան սկզբունքն ընդունի, պէտք է
տարեկան հաշուեկշիւն մէջ յատուկ ծախք բա-
նալ. ուստի երբ այս խնդրոցն վրայ խօսելու
կարգը դայ, նորէն պիտի խօսիմ :

ԱՍԵՆԱՊԵՏ ՓԱՇԱ. — Խօսքը փակագեղան
Ստեփան էֆէնտիինն է :

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷՖ. — Տեւորք երեսփո-
խանք, մենք ս'եր էինք և ս'եր հասանք, մթու-
թենէ զէպ ի լոյս պիտի ելնէինք, և կարծեմ
ցարդ եզած վիճարանութենէն բիշ շատ լուսոյ
մէջ մտած էինք. բայց Թուսինեան էֆէնտիին
այսօրուան բերած նոր առաջարկութիւնը շատ
հեռու տարաւ դնեց. այնչափ հեռացոյց, որ
շատ մը նիստեր և թերես ասարդիւն նիստեր
զոհելու առիթ պիտի տայ :

Աը ցախմ որ այս սրահուս ինքն Թուսինեան
էֆէնտիին հոս ներկայ չէ, և մեկնած է :

Թուսինեան էֆէնտիին վարչական կազմա-
կերպութեան մասին իւր առաջարկած ձևին կա-
տարելութեան վրայ ունեցած համոզումը բա-
ցատրելու համար ըսաւ թէ. « Եթէ եկեղեցու-
կան ըլլոյր, մինչև իսկ Պատրիարք ըլլալու փա-
ռասիրութիւնը մուտ պիտի դոնէր սրտիս մէջ » :
Ինչ հարկ այդքան հեռուն երթալու. թող Գա-
ղաբական ժողովոյ անդամ ըլլայ, և Պատրիար-
քին խորհրդակիցն ու գործակիցն ըլլայ. Ազգը
քանից պիտի ընտրեց Գաղաբական ժողովոյ ան-
դամ, կամ ընտրել ուղեց. ի՞նչու չընդունեց,
որպէս զի իր տաղանդը վործառութեամբ աւելի
բեղմնաւորէր և ըյս պիտի ժողովիս վրայ : Թու-
սինեան էֆէնտիին խոստովանեցաւ թէ քանի մը
նիստերէ ի վեր վարչական կազմակերպութեան
վրայ եզած վիճարանութիւններէն ըյս առեր է.
հապա եթէ Գաղ. ժողովոյ սրաշտգան վարած ըլ-
լար, եթէ երթար բազմեր այն աթոռին վրայ,
որուն առջև կը թախտի գաւառացի ազգայնոց
ցաւերը, ազգին կենսական խնդիրները, յարա-
բերական սրտառարներն և կնճխները, ան ա-
տեն հիմակուան առած ըյսը ոչ միայն մթու-
թիւն այլ և ազգամուղջ խաւար պիտի նկատէր,
ան ատեն արդի գաղաբարները բողբոքիլն պիտի
փոխէր, և պիտի ստկար հպատակ ազգի մը
գարաւոր աւանդութեանց և սովորութեանց հը-
պելու, պիտի դողար Տէրութենէն ազգին վայե-
լած առանձնաշտգանութեանց և արտօնութեանց
նշանախեցն անգամ փոխել առաջարկելու, որ
սրահ մ'առաջ ընեց ժողովս մեծ զժողովեամբ :
Զարմանալին սա է որ Թուսինեան էֆէն-

տին իր բերած նոր առաջարկութիւնը մատու-
բանելու ատեն, որպէս թէ դատարար եղած ըլ-
լար, կամ իր մէտէն կախում ունեցած ըլլար,
մինչև ցարդ բերուած համարատուութեանց տե-
ղեկագրերն ալ կը դատարարուէ առանց անոնց
դատարարութի մասերը ցուցնելու, կամ ա-
ռանց այդ խնդրոց վիճարանութեան օրին սար-
սերու. իրաւունք ունինք իրեն ըսել թէ, այդ-
պիսի կարծիք մը յայտնելէ առաջ ինքն Ռուսին-
եան էֆէնտին պէտք էր Քաղաքական Ժողովոյ
պաշտօն վարէր և ազգին պիտանի եղած համա-
րատուութիւնը ներկայացնէր, որպէս զի ուրիշ-
ներն ալ իրմէ օրինակ տանէին: Ոչ նուազ զար-
մանալի է նաև այն հետեւութիւնը, զոր ինքն
հանել ուղեր է, իբր թէ նախորդ Քաղաքական
Ժողովն դատարարութեան խնդրոյն համար
Տնտեսական խորհրդէն ստակ ուղած ու չէ կըր-
ցած առնուլ, այս արտօնատու Ռուսմեական և
Տնտեսական խորհրդոց պաշտօնավարութեանց
միացումն առաջարկած ըլլայ: Ռուսինեան էֆէն-
տին կրնար ասանկ բան մը ենթադրել, բայց
չէր կրնար օրէնքին տրամադրութիւնն անտես
ընել: Այսպիսի հետեւութիւն մը որչափ անհե-
թեթ ըլլալն ինքնին յայտնի է, երբ անգամ մը
Սահմանադրութիւնը աչքէ անցուի. ազգային
անտուկին մատակարարութիւնը ելլալոց հոգա-
բարձութեան ձեռքն է, բայց մատակարարու-
թեան եղանակը տնօրինելը Քաղաքական Ժող-
ովոյ ձեռքն է. և միթէ դժուարի՞ն բան է Քաղա-
քական Ժողովի մը, լուծել իրմէ ընտրեալ խոր-
հուրդ կամ հոգաբարձութիւն մը, երբ նա ան-
աստէ իր որոշմանց, մանաւանդ հասարակաց
բարեոյն ու օգտին, այն է դատարարութեան
խնդրոյն համար դրամ յատկացնէ, և նա չմա-
տակարարէ, այսինքն կոչ եղած ատենը չկայ ը-
սէ կամ շտայ: Ասկէ դատ ցաւալի է որ Ռու-
սինեան էֆէնտին Սահմանադրութեան մէջ Ռ-
ուսմեական և Տնտեսական խորհրդոց յատուկ
պաշտօններն ալ չէ յիշեր. եթէ այս մասին վը-
րոյ քիչ մը մտածէր, պիտի դտներ թէ նախորդ
Քաղաքական Ժողովէն առաջարկեալ այդ միա-
ցումը պիտոյր մ'է ազգին երկու մեծ ու կենսա-
կան դործոց բարւոյնանը և յառաջադիմութեա-
նը համար: Ռուսմ. Խորհուրդն, ինչպէս նաև

Տնտեսական խորհուրդն սարսափան են թաղե-
րուն վրայ հսկել, մէկը դատարարութեան
խնդրոյն և միւրը կառուածական, դրամական և
այլ նիւթական խնդրոց: Արդ՝ հսկողութեան հա-
մար յատկացած այս երկու մարմինները միանա-
լով, ոչ թէ պաշտօններն կը ծանրանայ, այլ ա-
ռաւել կը թեթեւայ, և իսել մ'ալ իրենց մէջ
ըլլալիս յարաբերութիւններէն կ'ազատին. օրի-
նակի համար, տեսուչ խորհուրդը թաղային
անտուկին ելլալուտը դիտնալով ըստ այնմ ա-
նոր վարձարանաց ուսմանց յայտագիրը կ'աւել-
ցընէ կամ նուազցնէ. մինչդեռ Ռուսմեական
խորհուրդն առանձին թաղային անտուկին վիճա-
կին վրայ տեղեկութիւն չունենալով, ամէն ան-
գամ պէտք պիտի ունենայ զիսկ Տնտես. խոր-
հուրդին և անկէ տեղեկութիւն ստանալ, որպէս
զի ըստ այնմ ուսմանց յայտագիրն որոշուի: —
Ժողովին ժամերը խնայելու համար չեմ ուղեր
այս մասին երկարօրէն խօսիլ. բաւական է որ
ըսեմ թէ, Ռուսմ. և Տնտես. պաշտօններուն
միացումը նոր բան չէ. Սահմանադրութեան մէջ
կոչ այդ սկզբունքը. Վանօրէից խորհուրդը պաշ-
տօն ունի վանքերուն Ռուսմեական և Տնտեսա-
կան մասին միանգամայն հսկել. արդ՝ ինչ բան
որ վանօրէից համար կրնայ ըլլալ, նոյնը կրնայ
նաև թաղերուն համար ալ ըլլալ. վասն զի ինչ
որ է վանքերուն համար եղած հսկողութիւնը,
նոյնն է թաղերուն վրայ եղած հսկողութիւնը.
ուստի թաղերուն վրայ հսկող Ռուսմ. և Տնտե-
սական խորհրդոց պաշտօնավարութեան միա-
ցումը կարելի և օգտակար է, ինչպէս որ վան-
քերուն Ռուսմեական և Տնտեսական գործոց վը-
րոյ հսկող Վանօրէից խորհրդոց պաշտօնավարու-
թիւնը ցարդ կարելի եղած է, և օգտակար ալ
պիտի ըլլայ, եթէ Վանօրէից խորհուրդը չունե-
նար այն կապը, որ ունի այժմ Քաղաքական
Ժողովին հետ: Այս միացումը կուտակուի ալ
չէ. վասն զի Սահմանադրութիւնն այս երկու
պաշտօնները, ինչպէս նաև Գատական, Վանա-
կան, Կտակաց, Հիւանդանոցի և Կեդրոնական
անտուկի պաշտօնները Քաղաքական Ժողովին կամ
Խառն Ժողովին արդէն տուած է. միայն թէ այս
Ժողովներն խորհրդոց և հոգաբարձութեանց կար-
ծիքն առնելու սարսափան են, առանց անոնց

հետեւելու սարսափան ըլլալու: Եթէ իրական
կուտակում մը կոչ, այն իսկ Քաղաքական Ժո-
ղովոյ պաշտօնին մէջ է, որ ազգին ոչ—կրօնա-
կան բոլոր գործոց տնօրինէ է. և վերաբնիչ
Յանձնաժողովն ալ զՔաղաքական Ժողովն իր
պաշտօնին բնութեանը համաձայն երկու մեծ
ճիւղերու բաժնելով, յարաբերական մասն ու-
նոր թողեր է, և տեսչական մասն ալ առան-
ձին տեսուչ Ժողովի մը յատկացուցեր է:
Ռուսինեան էֆէնտին ընդարձակ և գրաւոր
ատենարանութեան մէջ գտնուած ակնարկու-
թիւններէն այս մէկ քանին միայն միւրը պահել
կրնալով, ասոնց համառօտիւ պատասխանելու ե-
տե կ'անցնիմ անոր առաջարկութեան, պահե-
լով ուրիշ ակնարկութեանց ալ պատասխաններ
ուրիշ առթի, եթէ հարկ դատեմ, երբ այդ ըն-
դարձակ ատենարանութիւնն ատենագրութեան
միջոցաւ ի լոյս գայ:
Քանի մը նիստերէ ի վեր, յորս ազգային
վարչութեան կազմակերպութեան ծանր խնդիրը
վիճարանութեան առնուած է, ցաւօք սրտի կը
տեսնենք որ ազգին մէկ կենսական արտօնու-
թեան դէմ խօսքեր և ցոյցեր եղած են հոս. այն-
պիսի մէկ արտօնութեան դէմ, որ դարերէ ի վեր
մութ և բարբարոս ժամանակներէ ի վեր, ազգն
այդ արտօնութիւնը ստացած և վայելած է և կը
վայելէ ցարդ: Ազգը կամ որ նոյնն է Պատրիար-
քարան, որ Թուրքիոյ Հայ ազգը կը ներկայա-
ցընէ, արտօնութիւն ունի Քաղաքական խնդրոց
վրայ թաղերի գրեւ առ Բ. Գուռն, և խնդիր
մատուցանել բարեխնամ Կառավարութեան:
Այս թաղերի խնդրոյն վրայ երեսփոխանէ
մը հոս լսեցինք թէ անօգուտ է, պէտք է դադ-
րեցնել այս տեսակ թաղերներ գրելը: Ուրիշ
երեսփոխանէ մը ներկայացաւ առաջարկութեան
մէջ Քաղաքական Ժողովոյ պաշտօնները 3 կամ
4 ի բաժանուած տեսանք, բայց թաղերի գրե-
լու մասին բաժանում մը յատկացած չգտանք.
այլ ուրիշ բաժանման մը ներքե ցայն ալ պա-
րունակած ցուցընել ջանացած էր: Այսօր ալ
Ռուսինեան էֆէնտին խնդրոյն քորը բողբոջին
կը պատռէ. և Քաղաքական Ժողովն բողբոջին
ջնջել կ'առաջարկէ, մեր ազգային գործերն
Ս. Տաճարին բեմէն վար և դաւթէն դուրս չեն
քրեւլով:

Ինչ ժամանակի հասանք, որ սոսկափա-
վուկ խնդիր մը կը յուզուի հոս ազգային Ժող-
ովս մէջ, որուն վրայ մենք ամեն բան հոս չենք
կրնար ըսել: Այս խնդիրն երբեմն ալ յուզուե-
ցաւ, այո, բայց յուզողներն ազգային երեսփո-
խաններ չէին, այլ Կառավարութեան բարձր
պաշտօնեաները, բայց այն ատեն սրչափ ցաւ
և զժգոսութիւն ելաւ ազգին մէջ, և ժամանա-
կին Պատրիարքներն, Պօղոս և Մկրտիչ Պատ-
րիարքներ, իրենց խորհրդակից Ժողովոց դոր-
ծակցութեամբը՝ եղած այս ազգարարութեանց
ընդդիմացան, և ազգին դարաւոր արտօնութիւ-
նը պահել ջանացին. չեմ գիտեր թէ արդի
պատրիարքի օրով ալ այդպիսի ազգարարութիւն
մը եղած է և եթէ ըլլայ ալ, տարակոյս չու-
նինք որ արդի Պատրիարքիս ալ համաձայն իր
նախորդաց ընթացից պիտի վարուի, մանաւանդ
թէ համաձայն ազգին բաղձանայ և նոյն իսկ
Սահմանեան կառավարութեան շնորհաց, վասն զի
այս արտօնութեանց շնորհները ոչ այս կամ այն
պաշտօնեաներէն կը բղխին, այլ երկրիս տէրն
ու իշխան Ա. Ե. Սուլթանէն, ոչ միայն Հայ ազ-
գին, այլ Տաճկաստանի բոլոր հպատակ ազգաց
համար:
Մեր Սահմանադրութիւնն ալ այս արտօ-
նութեանց և առանձնաշնորհութեանց վրայ հիմ-
նեալ է, ինչպէս կը տրամադրէ ըլլալ 1856 ի
բարեկարգութեան Թաթթը - Հիւանդանքը. մեր
Սահմանադրութիւնը նոյնպէս մեր ազգային ա-
ւանդութեանց և սովորութեանց վրայ հիմնեալ
է. և այս հիմունքներն են որ անիտիփոխելի են,
ինչպէս կ'ակնարկէ նաև Սահմանադրութեան
99րդ յօդուածը:
Սիրելի է մեզ ըսել թէ այս նոր առաջար-
կութեանց տէրերը մասնաւոր դիտում մ'ունե-
ցած չեն. այլ թերևս ազգին դարաւոր արտօ-
նութեանց վրայ քիչ հմտութիւն ունեցած ըլ-
լան. ես զոյս ալ չեմ ուզեր ըսել. այլ թէ ու-
ղեցին Քաղաքական Ժողովը մի պահել և իր մէջ
բաժնել, իւրարանջիւր բաժանման անուն մը
տալ պէտք եղաւ, և թաղերի գրեւ բաժան-
ման անուն մը չը գտան. ուստի մէկն ուրիշ
անուան ներքե պահել ուղեց այս արտօնութիւ-
նը, ուրիշ մը բնաւ օգտակար չըստեց ատով

ժամալաճառ ըլլալը, և ուրիշ մը բաժանեալ հաստաւածներու անուանեալ իրենց ամբողջին անուան անհամաձայն գտնուելովը, փոխանակ բաժանմանց անուաններն ուղղելու, ամբողջին անուանը ջնջելու ելաւ:

ԻՌԹԻՌԱՃԵԱՆ Կ. ԷՑ. — Առաջարկութեանց ամէնքն ալ սոց դարձնուիլը ջնջելու կողմը չէին:

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷՑ. — Ըսի արդէն թէ, մէկն ուրիշ անուան ներքե սոց արտօնութիւնը պահել առաջարկած էր, որ դուք էիք:

Գիտեալ պէտք է թէ Ռուսիական էֆէնտիին առաջարկութիւնը ոչ միայն Քաղաքական ժողովոյ անուան ու գոյութիւնը կը բառնայ, այլ և կրօնական ժողովոյ անուան ու գոյութիւնն ալ: Ըսէք ինձ, տեւորք երեսօտիանք, սցսախի բուրսովին նոր առաջարկութիւններ նուա՞ղ կարեւորութիւն ունին, որ առանց քննելու և հասուն վիճարանութեան քուէարկուին, ինչպէս այդ նոր առաջարկութեան տէրն իր խօսից վերջարանին մէջ քուէարկութիւն առաջարկեց:

Թողունք որ կրօնական ժողովոյ գոյութեան խնդիրը կապակցութիւն մ'է Ս. Էջմիածնի ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան հետ. սոց յիշենք անգամ մը, կամ թող յիշեցնեն անոնք որ մասնակից և հաղորդակից էին նախկին վարչութեան. թէ երբ արտաքին գործոց Ասեմ. պաշտօնէին հետ Պատրիարքարանի յարաբերութեան վիճակը ծանրացաւ, ետ կեցաւ Քաղաքական ժողովն իր անուամբն ու կնքով թագրիր գրեցէ, և կրօնական ժողովն յառաջ անցաւ սոց պաշտօնն ընելու. նոյնպէս և այլ ծանր պարագայից մէջ զոչ կնքովք թագրիրներ զըրկուած են: Եթէ ասոնք վարչական անձուկ չըրջանի մէջ անցած եղելութիւններ են, և շատերուն անձուկ մնացած, կրնա՞ն չյիշել Բերա-յի գերեզմանատան խնդրոյն մէջ Պօղոս ընդհանուր եկեղեցականաց շարժումը և անոնց հաւաքարար ներկայութիւնը այս ցանկալի տոճարիս գործի թիւն տակ, ճիշդ այդ գրասեղաններուն և անոնց միահատու աղերսագրութիւն սա Ա. Ե. Սուլթանն . . . : Ռեբեմ կ'ըլլան այնպիսի պարագաներ, յորս առանձինն կրօնական Հարք սխալ գործեն, առանց սչխար-

հարանի մասնակցութեան, անոնց կառնն ու գաղտնարն անոնց հետ ըլլալով: Ընչպէս կրնանք ուրեմն կրօնական ժողովոյ առանձին գոյութիւնն սոցոր մէջի տակ ձգել. և ի՞նչպէս կրնանք քաղաքական գործոց համար թագրիրներ չգրելու մասին դիրար համոզելու ելնել, այսօր, այժմ ժամանակիս, ներկայ պարագայից մէջ:

Բայց ևս դարձեալ կ'ըսեմ թէ, մեր սոց պաշտօնակիցները ազգային վարչութեան սոց, տոնն ու պարտաւորութիւնը զժող սահմանադրական յօդուածները քննելով, անոնց համար յարմար բառեր փնտռելու ելան, ու չգտնելով, եղածներն ալ վերցնելու ելան. չեմ գիտեր թէ մեր օրէնքը վերաքննելու առննիս, վրա՞յ առնելու ելանք թէ վրայ տալու: — Արշափ իրաւացի սխալ համարուին անոնց առաջարկութիւնները որ վերաքննութեան խնդրէն երկուց կը կրէին, և միշտ ասկէ կը խորտէին, և եթէ կարելի ըլլար, բոլորովին հետու կը վարէին զայն. արդարեւ իրաւունք ունին եղբ, վանն զի ահա կը տեսնենք որ վարչական խնդրոյն մէջ ազգային քաղաքական խնդրոց մը վրայ կը յաճի վիճարանութիւնը: Բայց ըստ որում վերաքննութիւնն ձեռք առնուած է, ուղեք չուղեք սոց խընդրոց վրայ սխալ խօսինք, կարելի եղածին չափ, և այն բանը որ մեր օրէնագիրք ըսելեայն հասկըցուցած էին, սխալ ստիպուինք զայն ի վեր հանել և լուսարանել խնդիրը:

Սահմանադրութիւնը կը արտադրէ թէ, Քաղաքական ժողովը պարտաւոր է ազգին բարեկարգութեանը և բարօրութեանը հոգ տանիլ: Արդ ի՞նչպէս կարող է Քաղաքական ժողովն իր այս պարտաւորութիւնը կատարել, առանց բարեխնամ կառավարութեան օգնութիւնն հայցելու. և ի՞նչպէս կրնայ այս օգնութիւնը հայցել առանց թագրիրով խնդրելու:

ԻՌԹԻՌԱՃԵԱՆ Կ. ԷՑ. — Սահմանադրութեան մէջ ս'եր գրուած կոչ սոցսախի բան:

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷՑ. — Ռեբեմ բուն խի Սահմանադրութեան բառերովը կարգամ և յիշեցնեմ ձեզ: Ահա ասիկ 41րդ յօդուածը. «Քաղաքական ժողովոյ պաշտօնն է ազգային քաղաքական գործոց ընդհանուր տեսչութիւնը. իւր պարտաւորութիւնքն են ազգին բարեկարգու-

թեան և յառաջադիմութեան մտադրութիւն և փոյթ ունենալ . . . »: Բարեկարգութիւն բարեխնամ մեկնութիւնն իր մէջն է. Պատրիարքարանն ազգին բարեկարգութիւնը խանդարողները զսոցելու ինքնին կարողութիւն և ոյժ չունի. բայց սոց ոյժն անուական է իրեն, երբ խնդրուի բարեխնամ կառավարութեանն. ինչպէս են հարատահարութեանց խնդիրները, որ հակառակ կառավարութեան բարի կամաց կը գործուն տեղ տեղ, և ազգին բարեկարգութիւնը կը վրդովեն, և ասոնց դարմանը կը հայցուի կառավարութեանն վարչութեան թագրիրներու միջոցաւ: Ասկէ ասելի մեկնութիւն հարկ չկայ կարծեմ: Հիմա կը տեսնուի թէ Քաղաքական ժողովն իր մէջը բաժնելու խնդիրը բարեկարգական այս ճիւղին յարմար բառը զտած են արդեօք, կամ թէ 1863 ի օրէնագրաց նման բան մը, միջոց մը զտած են ազգին սոց դարաւոր արտօնութիւնն պահպանելու համար. իրենց առաջարկութեանց մէջ սոց 41րդ յօդուածին սէս խմատ ունեցող պարբրութիւնն մը տեսնուեցա՞ւ. յարաբերական անուան խի սոց խմատը կրնա՞յ տալ. հարա ի՞նչպէս ունեցածիս վրայ տանք:

Իսկ հարատահարութեանց խնդրոց վրայ թագրիր չգրելու մասին Նաղարէթ Շահադ էֆէնտիին առաջարկութեան պատասխանելու համար կ'արժէ որ յիշեցնեմ միայն թէ հարատահարութեանց խնդիրը այն այս ազգային ժողովս ասկէ առաջ նկատողութեան առած, յատուկ Եանձնաժողովով մը քննած և ընդհանուր յիշատակով մը մատուցած է Բ. Գրան, նախկին Պատրիարքին միջոցաւ. և կը յիշեմ թէ այս յիշատակովին մատուցաւ մեծ եպարդոս Մահմետ Նիտիմ փաշայի, այս յիշատակովը մատուցանող պատգամաւորութեան մէջ և գլուխն է՞ Երեսն Երրադան, արդի Պատրիարքը, նա կրնայ հաստատել թէ մեծ եպարդոսն ի՞նչ սխալ ընդունած և խոտարացած է կատարել ազգին խնդիրները, և ոչ թէ՛ մերժած է:

ԵԱՀՊԱՋ Ն. ԷՑ. — Եթէ միջոցը կոչ, Պօղոս վարդապետը ձինայէթի ժողովին ձեռքէն առնելու է:

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷՑ. — Մասնաւորութեանց չսխալ մտնեմ, և ոչ խի սխալ թուեմ

այն արդիւնները, որ Աստիութեան թագրիրներն ունեցած են, որք կը կենան Պատրիարքարանի արձանագրութեանց մէջ. նոյն խի Ազգային ժողովս մատուցած յիշատակովին իր արդիւնքն ունեցած է և դեռ սխալ ունեցայ. ժամանակը սխալ լուծէ սոց խնդիրը. բարեխնամ կառավարութեանն ինչ որ խնդրենք, կրնանք առնուլ, չի գրանար, թէ և երբեմն իր ծանր ըզրաղմանց պատճառաւ կ'ուշացնէ: Նա իր հայրական գութն ազգին վրայն անուական ըրած է, և մեր թագրիրներն իրբև յորդոց առ հայր անուական են: Ուրիշ կէտ մ'ալ յիշեցնեմ Շահադ էֆէնտիին, Սահմանադրութեանն առնելով. Սահմանադրութիւնը կ'ըսէ թէ Պատրիարքը Տէրութեան հրամանաց միջնորդն է. արդ' եթէ Տէրութեանն առ ազգն եղած հրամանաց միջնորդ է Պատրիարքը, ուրեմն ազգն ալ առ Տէրութիւնն եղած աղերսանաց միջնորդ է Պատրիարքն, որ այս միջնորդութիւններն չկրնար ի գործ դնել առանց վարչութեան ժողովոց մէկուն կամ միւսին հաւանութեանը: Այս միջնորդութիւնն նըրկական իրաւունք մ'է, և ազգին գոյութեան խնդրոյն տարրը, հետևարար և ամէնքին ալ պարտաւոր ենք զայն պահպանել և արդիւնաւորել: Որ և է պատճառաւ այս միջնորդութիւնն վերցնել ուղեղն անգամ քաղաքադիտական սըխալ մ'է, իսկ Ռուսիական էֆէնտիին առաջարկութեան համաձայն, կրօնական և Քաղաքական ժողովները վերցնելը՝ ասելի մեծ սխալ մ'է, Ս. Էջմիածնի հետ մեր կրօնական յարաբերութիւնն և Բ. Գրանն հետ մեր քաղաքական յարաբերութիւնը խղերը վտանգ են ազգին. սոց ժողովները ոչ միայն հարկ են որ մնան, այլ և սոց անուաններովն սխալ է: Իր մնան. թող քաղաքականը թուրքերէնի մէջ ճիւղանի ըլլայ. մենք ալ սոց մտօք կը գործածենք արդէն, հոգեօրէ գատ մարմնաւոր գործեր ալ ունինք, ինչպէս որ կը հաստատէ Սահմանադրութիւնը վաւերացնող բարձրագոյն հրամանադիրը:

Կը մնայ Տեսուչ խորհրդոց կազմութեան և պաշտօնավարութեան խնդիրը, որուն վրայ է ամէնու ուշադրութիւնը, և սոց պատճառաւ ներկայացեալ են զանազան առաջարկութիւններ: **Առաջարկութեանց մէջ ամենէն աղէկն ու**

յարմարը վերաբնիչ Յանձնաժողովոյ առաջարկութիւնը կը նկատուի որ ներքին գործոց մասը Տեսուչ ժողովին տուած է, ուղղակի ընտրեալ Ազգային ժողովէն և անոր համարառու. չլիտի ունենայ իր դէմ քաղաքական կեանքներ և խնդիրներ, զանոնք ամէնքը թողած ըլլալով Քաղաքական ժողովին, որուն անունն ու պաշտօնին բնութիւնն ալ այդ խնդրոց դրողի կը նշանակէ: Ի սկզբան սյնակէս նկատուեցաւ թէ Քաղաքական ժողովին իր մէջ բաժնելու առաջարկութիւնը վերաբնիչ Յանձնաժողովոյ առաջարկութեան յար և նմանն է. բայց թէ անցեալ նիստին և թէ մանաւանդ այս նիստին յայտնի եղաւ որ այնպէս չէ. ոչ թէ յար և նման չէ, այլ հակառակեաց իսկ է: Արտաբնիչ Յանձնաժողովն զուտ քաղաքական գործերը Քաղաքական ժողովին թողլով, զանի բարձրացուցեր է, իրբև ազգին դարաւոր իրաւանց և արտօնութեանց գործադիր լիջխանութիւն. այս պատճառաւ Քաղաքական ժողով ըսուած մարմինն ամէն ատեն պէտք է որ ազգային ժողովէն ընտրուի, և բաւական թուաւոր ըլլայ, և երբէք մէկ կամ երկու մարդու պատասխանատուութեան տակ չընտրուի. զի անոր ձեռքը գտնուած յարարութեան խնդիրն շատ փախուկ է: Արտաբնիչ Յանձնաժողովն Սահմանադրութեան մէջ Քաղաքական ժողովին բուն պաշտօնին վերաբերեալ քոյր պատուելով և ի վեր հանելով առանձին ժողով պահեր է զայն, միայն իրեն վերաբերեալ քաղաքական գործոց համար, և տեսչական մասն սննկէ աւանդով տեսուչ ժողովի մը յատկացուցեր է. իսկ Քաղաքական ժողովն իր մէջ բաժնելու ուզողները կ'առաջարկեն, ինչպէս Ռուսիան կան էֆէնտին բացատրեց, որ ազգը չունի կամ պէտք չէ որ ունենայ քաղաքական խնդիրներ, այլ ունենայ տեսուչ ժողով մը. ինչպէս կառավարիչ նաև վերաբնիչ Յանձնաժողովը, և այս տեսակ ժողովն իր մէջ բաժնուի յատուկ անուններով. իսկ ամենուն մէկէն ոմանք քաղաքական անուն ալ կուզեն դէթ անուանական պահելով այդ ժողովը. բայց էֆէնտին այդ անունն ալ զրոյցեր է:

Խօսքս կը վերջոյնեմ, Տեսուրք երեսօնութանք, զխոնարով թէ արդէն ամենքդ ալ նորոգ

յարուցեալ այս խնդրոյն խորը թափանձեցիք և աւելորդ կը համարիմ կրկնել թէ Սահմանադրութեան վերաբնութեան առթիւ ամենքս ալ պէտք է որ նախանձախնդիր ըլլանք անխափա պահելու համար դարաւոր արտօնութիւններն ու առանձնաշնորհութիւնները, անոնց անուններուն և բաւերուն իսկ խնայելով, որպէս զի չըլլայ թէ կորուստ մ'ըրած ըլլանք: Պէտք է որ զգոյշ կեանք նաև մեր ազգային աւանդութեանց և ստփորութեանց պահպանութեանը, և վերաբնութեան մէջ փորձառութիւնը միայն մեզ առաջնորդ բունելով՝ մեր քայլից դէմ արդէլք յարուցանող և խխտ հարկաւոր դատուած փոխութիւններն ընելու նախտակ ունենանք, և առանց հարկաւոր դատուած կանոնական մասերն իսկ նոր ի նորոց աւելցնելու Սահմանադրութեան մէջ:

Եթէ Սահմանադրութեան մէջ նոր ի նորոց կանոնական մասեր աւելցնենք, ան ատեն որ մը, և շատ չուշանայ թերևս այն օրը, պիտի ստիպուինք դարձեալ վերաբնելու, և վերաբնեմ կէտերնիս Բ. Գրան ներկայացնելու, որով մէկ կողմէն զանի դրաղեցուցած պիտի ըլլանք, և միւս կողմէն ժամանակ պիտի կորանցնենք: Այս վիճակին մէջ չլցնալու համար կ'առաջարկեմ, ինչպէս արդէն 7—8 երեսօնականաց կողմէն առաջարկեալ է, փորձական կանոնադրութիւն մը հաստատել. և Սահմանադրութեան մէջ միայն ըսել թէ, «Արժ. և Քաղ. և Տեսուչ ժողովներն՝ Ազգային ժողովէն հաստատուալ յատուկ փորձական կանոնադրութեամբ մը իրենց պաշտօնը պիտի վարեն» և ան ատեն ասոնց մէջ յարարութեան և պատասխանատուութեան շիթութիւնն ալ չմնար. վասն զի այդ ամէնը կարելի է նախատեսել կանոնադրութեան մէջ, և փորձառութեամբ ալ զայն վերաբնել առանց նոր զբաղում տալու բարեխնամ Առաւարտութեան:

Եթէ այս առաջարկութիւնս ընդունուի, և կանոնադրութեան ծրագրի մը վրայ վիճարանի սկսուի, ան ատեն ևս պիտի կրկնեմ Ռուսիոյն էֆէնտին և այլոց ոմանց այն առաջարկութիւնը թէ ժողովները կրնան այլ և այլ մասերու բաժնուիլ, որպէս զի փորձենք թէ այդ կերպով ինչպէս և ո՞րչափ կրնան օգտակար ըլլալ: Բայց

Ռուսիոյն էֆէնտին խորհրդապետութեան առաջարկութիւնն ընդունելու համար, նախ իրմէ պէտք է հաւանութիւն տանու թէ առաջին անգամ ինքն այդ պաշտօնը պիտի ընդունի՞ որպէս զի գործի զուտ անցնելով ինք իր վրայ փորձ ընէ և այլոց օրինակ տայ:

Ի հունկ բան կ'առաջարկեմ Սրբազան Նախագահ Հօր և ատենապետ փաշային, որ այս առաջարկութեանց տէրերն ի ժի բերելու և զանոնք համաձայնեցնելու միջոց մ'ընտրել հաճին: ԱՏԵՆԱՊԵՏ ՓԱԵԱ. — Բուն խնդրոյն վրայ ձեր առաջարկութիւնն ըրէք, և միացնելու մասը Դիւանին թողէք:

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷԾ. — Էս իմ առաջարկութիւնս արդէն ըրած եմ, բայց որպէս զի քաղաքական կէտեր չօշափող այս խնդիրն օրինաւոր լուծում մ'ստանայ, առաջարկութեանց տէրերուն մէկտեղիլ առաջարկեցի. եթէ ոչ՝ գալ նիստին կը մնայ խնդրոյն վիճարանութեան շարունակութիւնը:

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ՓԱԵԱ. — Հիմա խօսից կարգին մէջ կը մնան Ս. Մերայիլեան և Եսայի Քեան էֆէնտինները. նոյնպէս այսօր խօսք տուած են Մատթէոս Հայր սուրբը և Օգոսէն էֆէնտին. ըսել կ'ըլլայ որ դեռ և երեսօնական ունինք մը տակ ընելու: Եսայի Քեան էֆէնտին, որ արդէն մեկնած է, մեկնելու ատենը խոստացու իւր խօսելիքը գրով տալ, և արտօնութիւն խնդրեց այսօրուան ատենադրութեան մէջ արձանագրել զայն իւր կարգին: Նոյնպէս Ս. Մերայիլեանն էֆէնտինն ալ գրի տուած է իւր խօսելիքը. ըստ որում օրը տարածամեալ է և ատենը դոցելու ժամն արդէն հասած, եթէ ժողովը կը հաճի, փոխանակ այդ գրաւոր ատենարանութիւններն այսօր հոս կարգաւու և մտիկ ընելու, ատենադրութեան մէջ կարգանք:

Պալով Մատթէոս Հայր սուրբին, որ իր տեղեկարքը Արտաբնիչ յանձնաժողովոյ մէկ քանի անգամ խօսք տուած է, եթէ նոր բան մ'ունի ըսելիք, կ'առաջարկեմ որ նա ալ հաճի մեզ գրով տալ իր ատենախօսութիւնը:

Նոյն առաջարկութիւնը կ'ընեմ նաև Օգոսէն էֆէնտինին. եթէ կը հաճին իրենց խօսքն այսօրուան ատենադրութեան մէջ անցնել տա-

լու, թո՛ղ գրով յանձնեն Դիւանին, որպէս զի ամենը մէկէն ատենադրութեան մէջ տալու ըստ կարգի, և երեսօնականք տալեալ կարգան զանոնք ատենադրութեան մէջ և խնամտալիւն:

ԽՕՃԱՍԱՐԵԱՆ Օ. ԷԾ. — Իմա առաջարկութիւնն չէ. միայն Ռուսիոյն էֆէնտին մէկ խօսքին վերաբերելիք կարճ պատասխան մը, զոր գրով տալու կարողութիւն չեմ տեսներ:

Տ. ՄԱՏՅԵՆՈՍ ՎԱՐԳ. — Էս չեմ հաւանիր գրով տալ իմ խօսելիքս. այսպիսի առաջարկութիւն մը՝ զոր կ'ընէ Դիւանն ինձ և ուրիշներուն, ուրիշ բան չնշանակէր, բայց եթէ երեսօնականները չխօսելու դատասարտել:

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ՓԱԵԱ. — Բաւական ատենէ ի վեր երեսօնականութիւն կ'ընէք, ևս թերևս ձեզնէ քիչ. երբէք մէկն արգիլուած չէ ատենախօսելիք. խօսեր էք միշտ ազատօրէն. ատենադրութեանց ստուար հատորը վրայ է ձեր տղատութեան. բայց ըստ որում այսօր ժամանակ չունինք մտիկ ընելու, խնդրեցի որ փոխանակ ձեր ատենախօսութիւնը ըսելու և վերջը տըտեալ կարգաւու, միայն կարգաւու արտօնութիւն տաք մեզ. ինչ իրաւունք կայ բողոքելու և բռնարարութիւն հաշակելու: Կ'աղաչեմ, մի կատարել ընդ վոյր իմ առաջարկութեան վրայ. իմ նախաձեռն ժամ յառաջ սա խնդիրը վերջացնել է. եթէ այս կերպով շարունակենք, չենք կրնար յաջողիլ. ևս չեմ կարծեր նաև որ իրարու հակակարծիք ատենախօսանքը մէկտեղ ժողովելով և իրաւախօս ընելով՝ ինչպէս կ'առաջարկեն ոմանք, խնդիրը լուծում կ'առնէ. և այս իրաւունք ալ չէ. ժողովն ամբողջ պէտք է ամեն ինչ ամենքս ալ չէ. և համոզմամբ իր քուէն տայ զամաղան կարծեաց մէջէն իր հաւանութիւնն ունեցող առաջարկութեանց: Այս մտօք ևս ծաղիկարող մ'ըրած եմ մինչև հիմա եղած առաջարկութեանց, որք, ինչպէս պիտի տեսնէք, և կ'եղտի վրայ ամբախուած են. Ս ատենարանի հին դրութիւնը սրաշտարանած են քիչ շատ փոփոխութեամբ, չորս ալ միջին դրութիւն մը կառավարի են. Յ ատենախօս նոր դրութիւն մը հաստատել կուզեն. վերջապէս այսօր Ռուսիոյ կան էֆէնտին նորոգայն առաջարկութիւն մը

լու մեծ արդելք և յարադուր և անհայ, և կըսէ որ քաղաքական ժողովին գրասեղանին վրայ դառաւական և դատական խնդիրներ միշտ խնամած ըլլալով ժամանակ չունենար տեսուչ խորհուրդներուն ազգագուտ առաջարկութիւնները նկատողութեան առնելու. և եթէ նկատողութեան ալ առնէ, անոնցմէ մէկը երբ սակասաւոր գտնէ կը սարսափարի զայն դարձնել այն տեսուչ խորհրդին, ուրիշէ պէս կը, յամրողջացումն և կամ 'ի բարեփոխութիւն իւր առաջարկութեան. առանկով տեսուչ խորհրդոց առաջարկութիւնները կամ բոլորովին ետ կը մնան և կամ չափազանց կը յարադին, և զայն կանուանէ գործելու շնորհալի. և 'ի դարման այս կործնեցեալ շնորհութեան կառավարիչ որ' քաղաքական ժողովին վրայ մնան միայն յարաբերութեան գործերը և տեսչական պաշտօնի վրայ ունեցած իրաւասութիւնը անկէ առնուի, տեսուչ խորհուրդները միանալով միայն մէկ տեսուչ խորհուրդ մը կազմուի և որոյ ընտրութիւնը ազգային ժողովէն ըլլայ խառն ժողովն տրուած կրկնապատիկ զեղչելի ցանկի մը վրայ. այն ժողովը ինքնին և ազատ գործէ և պատասխանատու ըլլայ միայն ազգային ժողովոյն (կամ բարեփոխելով) սահմանեալ ժամանակի մէջ քաղաքական ժողովոյն: Ազգային ժողովը վերաբրենիչ յաճախժողովոյ վարչութեան կազմակերպութեան նկատմամբ ըրած առաջարկութիւնները ընդունելով իւր առաջարկութիւնը վիճարանութեան ենթարկեց, որով հետզհետէ ուրիշ առաջարկութիւններ ալ երևան կ'ընեն:

Արդ ես պիտի ապացուցանեմ որ Ա. Գործադրութեան մէջ եղած սահմանադրութեան համեմատ վարչական կազմակերպութիւնը սակասաւոր չէ: Վասն զի, եթէ 13 տարուան միջոցին մէջ կրթութեան և անտեսութեան վերաբերեալ գործերը զգալի յառաջադիմութիւն մը ըրած չեն, առոր սակասութիւնը վարչական կազմութեանը մէջ փնտռելու չէ, այլ ուրիշ տեղ:

Տեսնական գործերուն այն մասը որ միայն տեսչութեան կը վերաբերի, այսինքն, հիւանդանոցի սրտարարարանի թաղական խորհրդոց մատակարարութեան և անոնց հաշիւներուն կը

պատկանի, մինչև այսօր կը կատարուի տնտեսական խորհրդոց ձեռք, և այս մասին գանգատելու տեղի չիկայ, և եթէ ըլլայ ալ, այդ սակասութիւնը հրահանգական է և ոչ կազմակերպութեան: Իսկ այն մասը որ ազգային հաստից աւելնալուն և դրամական աղբիւրներ գտնելու կը վերաբերի, յիշուի յուսացումն շափ յատուցուցած չէ: Բայց միթէ տնտեսական խորհուրդները այս մասին առաջարկութիւններ տա՞րած են իրենց քաղաքական ժողովներուն և անոնք ալ զայն նկատողութեան չառնելով գործադրած չե՞ն. քաղաքական ժողովոց և տնտեսական խորհրդոց համարատուութեանց մէջ այդպիսի բաներ տեսնուած չեն. և ի՞նչ սրտաճառ կայ հատուաւ, որ քաղաքական ժողովն ընտրեալ տնտեսական խորհուրդ մը կեղբոնական սնուակին դրամական կոտորակներ բարւոքելու բաներ չի պիտի խորհի, բայց ազգային ժողովէն ընտրեալ տնտեսական խորհուրդը կամ տեսուչ խորհուրդին տնտեսական բաժինը պիտի խորհի զայն, ասոր մէջ տրամաբանութիւն չիկայ: Տեսուչ խորհրդոց խորհուրդ և առաջարկելու ազատութիւնը ո՞վ բռնարարեց:

Նմանապէս ուսումնական կամ կրթական խորհուրդներն եղած ամէն առաջարկութիւն քաղաքական ժողովները ուղղութեան առած են, բայց միայն անոնք որոշուած և լուծուած են, որոց մէջ դրամոց խնդիրներ չիկան, իսկ անոնք որ դրամոց կը կարօտին անորոշ և անլուծանելի մնացած են ընդհանրապէս: Ըսել է որ չի տեսնուած և յետևեալ գործերը վարչութեան մատուց կազմակերպութեան յատուց եկած չեն այլ նոյն իսկ գործերուն բնութեանն այնպէս եղած են:

Եթէ ուսումնական խորհուրդը տնտեսական և ուրիշ խորհուրդներու հետ 'ի միասին ժողով կազմելով աւելի լաւագոյն բաներ կրնայ մտածել, ո՞վ բռնած է իր ձեռքը, ներկայ վարչական կազմութիւնը առոր դէմ բան մ'ըրած և ըսած չունի:

Եթէ որ մը ուսումնական խորհուրդը քաղաքական ժողովին ըսած ըլլար թէ բարբարանք մը 60000 ոսկի կը նուիրէ և կուղէ որ ազգին աղբատ տղայոց համար կանոնաւոր և ամէն

բանով կատարեալ երկրորդական վարժարան մը հիմնուի, որուն ուսմանց բրօկրաւը և կանոնադրութիւնը ուսումնական խորհուրդն սրտաբառած է, և զոր վաւերացնելու և գործադրելու համար ձեղ կը ներկայացնէ. արդեօր քաղաքական ժողովը զիչերանց ժողով չի պիտի գումարէր անոր վաւերացումը փութացնելու համար. բայց մինչև հիմայ կրթական և ուսումնական խորհրդոց առաջարկութիւնները լսկ առաջարկութիւններ են առանց դարմանի և միջոցի. վարչութիւնները ներկային մէջ զանոնք գործադրելու միջոց չունենալուն համար յարմար և պատեհ ժամանակի ձգած են: Իսկ այն առաջարկութիւնները որոց միջոցը և դարմանը 'ի միասին ներկայացուած են վարչութեան, գործադրուած կամ գործադրուելու վրայ են:

Բ. Ազգային գործերու մասին սահմանեալ յատուցութիւնները, որք մինչև այսօր չեն կատարուած, տեսուչ խորհրդոց սակասութիւնը չեն ցըցնէր, այլ այդ գործերուն բնութեանն այնպէս եղած են, որք պէտք ունին արտաբայ կարգի աօթներու և հանձարի:

Տեսուչ խորհուրդներուն պաշտօնին այն մասը, որ իրենց ճիւղին սրտականեալ բաներուն զարգացումը խորհելու և առ քաղաքական ժողովն առաջարկելու կը վերաբերի, շատ փափուկ և շատ դժուար է, և վերաբնիչ յանձնաժողովոց գանգատն ալ այս մասին համար է. և այս փափաքելի յատուցութիւնը ձեռք ձգելու համար ժամանակի, արտաբայ կարգի աօթի և հանձարի կարօտ է. տեսուչ խորհուրդները այս մասին սակասաւոր չեն կրնար համարուիլ և ոչ ալ իրենց կազմակերպութիւնը սակասաւոր է: Մահամագրութիւնը խմատութեամբ տնօրինած է այս խորհուրդները և ճշգրտութեամբ դժած է անոնց սրտանները. այս կարգադրութեամբ օրինաւոր կերպով աշխատութեանց բաժանում եղած է. սահմանելի յատուցութեան զանազակ ընթացքը գործերուն բնութեանն է, արտաբայ կարգի աօթ և հանձար պէտք է: Բաւական տարիներէ հետէ զոչայեալ ազգային սրտաբը վերջնել կը փափաքուէր, շատ խորհուրդներ և շատ ժողովներ չի կրնայ դարման մը գտնել. բայց արտաբայ կարգի աօթ մը զայն բոլորովին

մարմնց, և թերևս ուրիշ արտաբայ կարգի աօթ մ'ալ զատախարակութեան խնդիրը կարգի դէ: Դատախարակութեան խնդիրը շատ տեղ ընկերութեանց ձեռք կամ բարբարայ միջոցաւ կարգի դրուած է:

Գ. Վարչական կազմակերպութիւնն իս փութելու պէտք չունինք. եթէ պէտք ալ ունենանք փութելու մասին եղած առաջարկութիւնները թերի և անգործադրելի են: Արդէն հաստատելի որ ներկայ վարչական կազմութեան սակասութեանն չէ ազգային գործոց մէկ մասին ետ մնալը, այլ այդ գործերուն բնութեանն է, որոց համար արտաբայ կարգի աօթ կամ հանձար պէտք է: Հիմայ ալ պիտի հաստատեմ որ, եթէ վարչական կազմակերպութիւնն իս փութել ալ պէտք ըլլայ, այս մասին և դժ առաջարկութիւնները թերի և անգործադրելի են:

Վերաբնիչ յանձնաժողովոց առաջարկած վարչական կազմութիւնը թերի է և գործադրելի իսկ չէ, վասն զի, իշխանութիւն բաժանեալ յինքն կործանի:

Երեւալտանն է քիչնալունք, զիտէք որ մեր ազգային գործերը, որոց համար կողմարութիւնը արտօնութիւն տուած է ինքնօրինաբար գործելու, եկեղեցւոյ, դպրոցի, աղբատայ, հիւանդանոցի, վերջտոյս կրօնական և բարեսուտական բաներու վերաբերեալ են, իսկ գաւառական հարստահարութեանց զարով, անոնց համար ալ լսկ իրրև սաշտոյանութիւն կառավարութեան առջև սարխարբարանը բարեխօսութիւն մը կրնայ ընել, այս բարեխօսութեան պէտքն ալ միայն անոնք ունին, որք տակաւին իրենց ցուերը և իրաւունքները կառավարութեան հասցնելու շափ զիտուութիւն և համարձակութիւն և միջոց չունին: Արդ ինչպէս յայտնի կը տեսնուի, ամենուն մէջ ալ քաղաքական նկատմունքներ ըլլալու հուանականութիւն կայ: Վերաբնիչ յանձնաժողովոց ներքին գործերը սածը, որ տեսուչ խորհրդոց գործերն են, անոնք ալ քաղաքական նկատմունքներ ունենալու հուանականութեանն աղատ չեն, այս նկատմանց համար ո՞վ պիտի ըլլայ սատասխանատու Բ. Դրան առջև, քաղաքական ժողովը. միթէ՞ կարելի է որ ժողով մը սատասխանատու ըլլայ կատա

վարութեան առջև իր շրմարած և իրեն պատասխանաբար չեղող մարմնոյ մը գործերուն պատճառաւ, որոց համար կանխաւ ոչ ծանօթութիւն առած և ոչ հաւանութիւն տուած է, Ասոր դէմ գուցէ առարկուի թէ դատարարութեան և անտեսութեան գործերուն մէջ ամենին քաղաքական նկատմունքներ պատահելու առիթներ չիկան և ոչ իսկ հասանականութիւն կայ որ այդպիսի առիթներ պատահին, որոց կը պատասխանեմ թէ ամէն բանի մէջ քաղաքական նկատմունքներ պատահելու հաւանականութիւն կայ, բայց թէ որ մինչև այսօր չէ պատահած, պատճառն այն է որ Ազգային Վարչութեան ամէն ճիւղերը մի և նոյն Քաղաքական ժողովին պատասխանատուութեան տակ և անոր հաւանութեամբ կը գործեն, Չառէ՛ խորհուրդները Քաղաքական ժողովին և զատ Տեսուչ խորհուրդ մը կազմէ ազատ և միայն պատասխանատու Ազգային ժողովոյ, անատեն պիտի տեսնես որ ո՞րչափ Քաղաքական նկատմունքով պիտի դատարանուն նոյն Տեսուչ խորհուրդը որչափ գործերը, վասն զի իշխանութիւն բաժանեալ չինքն կործանի:

Այն Արտարարիչ Յանձնաժողովոյ վարչական կազմութեան նկատմամբ ըրած առաջարկութեան պատասխանատուութեան մասը թերի է, այս պատճառաւ իշխանութիւնը բաժնուած համարուելով անգործադրելի կըլլայ:

Իւթի ձեւան էֆէնտին ալ արդի վարչական կազմութիւնը արհասաւոր նկատելով, անոր տեղ որիք տեսակ վարչութիւն մը կ'առաջարկէ, որ Տեսուչ խորհուրդը և Քաղաքական ժողով ամենքը մէկ ժողով ըլլան Քաղաքական ժողով անուան տակ և երեք բաժնի զատուած ըլլայ, Ուսումնական, Տնտեսական, Գատական այս երեք բաժնիները առանձին գործեն և զատ զատ պատասխանատու ըլլան թէ Ռ. Գրան և թէ Ազգային ժողովոյ առջև:

Ռ. Գուրը Ազգային Պատրիարքարանին Սահմանադրութիւն տալով նոր բան մը տուած չէ, այլ հին հոգեւոր և գերագոյն (բուհանի, ճիւմանի) ժողովներուն տեղ Արծանական և Քաղաքական (բուհանի, ճիւմանի) ժողովները տուած է, որ անգիրէնի մէջ անուանին անգամ փոխած

չեն. նոր տուած բանը ընտրութեան եղանակն է: Իւթի ձեւան էֆէնտին հիսուց բոլորովին նոր բան կ'առաջարկէ, կատարարութեան համար նոր ըլլալով գուցէ չընդունի և ազգին համար ալ նոր ըլլալով դժուարութիւններ ծագին գործադրութեան տակն, և մանաւանդ որ կայսերական բարեխնամ Աստուարութիւնը մեր գործերը իրեւ Արծանական գործ նկատելով առանձին կրօնական արտօնութիւններ շնորհած է և իրեն համար կրօնականն աւելի աշխարհական պատասխանատուն շահաւոր ըլլալով աշխարհական ժողովի մը վաւերացումը շատ ատրիններ ՚ի վեր սովորութիւն ըրած է. Ի՞նչպէս կարելի է համարել Աստուարութիւնը որպէս զի մէկ աշխարհական ժողովոյ անուան տակ իրարմէ անկախ երեք տեսակ պատասխանատու բաժնիներ ընդունի, այս առաջարկութիւնը կատարարութեան առջև շատ դժուարութեան և գուցէ անկարելիութեան հանդիպի:

Իւթի ձեւան էֆէնտին (չուրայի տէրէթը) պետական խորհուրդը օրինակ կը բերէ որ բաժնիներու զատուած է, բայց Պետական խորհուրդը օրէնադր մարմին մ'ըլլալով բաժնիներ ունենալու ընդունակ է, մեր Քաղաքական ժողովը գործադիր իշխանութիւն կամ գործադիր իշխանութեան խորհրդական ժողովն ըլլալով՝ իրարու հաւասարապատիւ բաժնիներ ունենալու ընդունակ չէ. վասն զի այդ իրարու հասարակապատիւ բաժնիներուն մէջ իրարատուութեան վէճեր պիտի ծագին և բոլորովին անգործութեան պիտի դատարարուն զՔաղաքական ժողովը:

Այս առաջարկութեան մէջ ալ բաժնիներուն իրարու հետ ունենալիք կապը թերի և գրեթէ անկարելի է, և իշխանութիւնը քանի մը հաւասար կոտորներու ըրածուած ըլլալով այս առաջարկութիւնը բոլորովին անգործադրելի է:

Արիչ քանի մը առաջարկութիւններ ալ եղան, որ գործերն արագ և կանխատու կերպով տեսնուելու համար ներկոց վարչական կազմակերպութեան վրայ մէկ քանի բարեփոխութիւններ կրնան համարուիլ և որ ատենց համար ներկոց վարչական կազմութիւնը փոխելու պէտք չիկայ, այլ միայն հրահանգներով կրնայ նոյն արդիւնքները ձեռք ձգուիլ, ինչ որ այդ բաժնիներու խնհերով կը յուսացուի:

րեփոխութիւններով կը յուսացուի:

Ռուսիան էֆէնտին ալ այսօր խիստ հանձարեղ և խնամալից բոցատարութեամբ նոր վարչական ձև մը առաջարկեց, որ Իւթի ձեւան էֆէնտին առաջարկութեանը կը նմանէր սա տարբերութեամբ, որ տեսուչ խորհուրդները և կրօնական ժողովը ամէնքը մէկ վարչական խորհուրդի կը վերածէ չորս բաժնիներու զատուած, կրօնական, կրթական, անտեսական և գատական. և խորհրդապետ մ'ալ կը սահմանէ, որ միայնակ յարարելութեան գործերը պիտի կարգադրէ Ս. Պատրիարքին հետ: Վարչական այս ձևը որչափ որ սարգ կերևի, բայց թէ մեր վաղեմի սովորութեան և թէ մեր սահմանադրական սկզբանց հակառակ է:

Վաղեմի սովորութեանց հակառակ է ըսի, վասն զի, Պատրիարքները առանց ժողովոց անօրէնութեան գործ չի տեսնալու. համար բարձրագոյն դուր երկու խորհրդական ժողով տուած է իրեն, մէկը բուն կրօնական գործոց համար, միւսը կրօնական ձևի տակ աշխարհական գործոց համար, Պատրիարքը իրեն եկած ամէն գործ և առաջարկութիւն ձեռնհաս ժողովոյն ղեկավարողը կընթարի և անոր որոշմանը համեմատ կը գործադրէ: Ասի Պատմական բարեխնամ կատարարութեան սկզբունքն է, կատարարութեան բոլոր պաշտօնէութիւնները ունին այդ կերպ ժողովներ ինչպէս սարապետի, ղինարանի, ծովային գործոց, հասարակաց կրթութեան ևն. ևն. պաշտօնէութիւնները ունին մէկ մէկ ժողովներ. և մեր պատրիարքութիւնն ալ հոյսոց ազդին կրօնական գործոց պաշտօնէութիւնն ըլլալով՝ ժամանակին երկու ժողով ունենալու արտօնութիւն տուած է և անոց վաւերացումը կանոն ըրած է. ի՞նչ պատճառ կայ երկուքը մէկի վերածելու, մանաւանդ որ անխառն կրօնական ժողով մ'ունենալու համար ժամանակին խորհրդոյն մէկ բաժնեւորը ըլլալու ղիւրքին իջեցնելու համար նոր կռիւներ և վէճեր պատասխին և ազգին ներկոց խաղաղ վիճակը կուց սարբէջ դառնայ. անոր համար ըսի թէ մեր վաղեմի սովորութեանը հակառակ է:

Նաև ըսի որ մեր սահմանադրական սկզբունց հակառակ է, վասն զի Քաղաքական ժողովը Պատրիարքին խորհրդական ժողովն է, Պատրիարքին եկած գործերը այս ժողովը պիտի ըրեն և որոշէ, ըսել է որ բոլոր ազգային առօրեայ գործոց հակադէմ (բոթթօլ) ըլլալու բունութիւնն ունի և պատասխանատու ազգային ժողովոյ. արդ եթէ տեսուչ խորհուրդները Քաղաքական ժողովոյ ղիւրքն տանուն, անոց առօրեայ գործոց բոթթօլն ո՞վ պիտի ըլլայ, այս կերպով տեսուչ խորհուրդները թէ ազգային գործոց տեսչութիւնը և թէ Սրբազան Պատրիարքին եկած գործերուն ղեկավարը և որոշումը պիտի ընեն. և երբ յարարելութեան գործեր պատահին ո՞ր ժողովը պիտի ղեկնէ և որոշէ, Ռուսիան էֆէնտին առաջարկութեամբը խորհրդապետը պիտի որոշէ, մեր արդի Սահմանադրութիւնը ժողովով գործ տեսնելու դրութիւնը և աշխատութեանց բաժանում ընդունած է: Առաջարկութեան այս մասը թէ աշխատութեանց կուտակում և թէ ժողովի մը ստացումը մէկ հոգի յանձնելու դրութիւնը պարունակելուն համար մեր սահմանադրական սկզբանցը հակառակ է:

Ռուսիան էֆէնտին իր առաջարկած վարչական կազմակերպութեան մէջ խորհրդապետ անունով անձի մը՝ Սրբազան պատրիարքին հասարակ արտօնութիւն կուտոց գործելու, որով գործադիր իշխանութեան գլխարկ երկու հաւասարազոր անձ ղեկավարող գաւաթիւն պատահելու պատճառները կը բազմապատկէ, մինչդեռ զբոտութիւն արտահանելու պատճառները բոլորովին վերացնելու միջոցներ խորհելու էր: Մեր ազգային վարչութեան յաճախ անգործութեան կամ անկան պատճառը՝ պատրիարքներուն և վարչական ժողովոյ մէջ կամ նոյն իսկ վարչութեան անդամոց մէջ պատահած անհամաձայնութիւնները օրինաւոր կերպով բառնալու հրահանգի մը պակասութիւնն է:

Ռուսիան էֆէնտին խիստ հանձարեղ ղիւտական քննութիւն մը ընելէն ետքը խնամառն սկզբունք մը հիմ կը դնէ, այսինքն իշխանութեան միութիւն և անմիջամտութիւն, բայց իր հետեցուցած դրութիւնը բոլորովին այս սկզբան հակառակ է:

Մեր գործադիր իշխանութիւնը Սրբազան Եպարքիոսէն է, որ ժողովոց որոշումները սխալ գործադրէ. ի՞նչու անոր համար աշխարհական գործակից մը կուտայ խորհրդատւութեան անունով, և չի թողար գործադիր սխալաբերը, որ իր ուղած կերպովը ժողովոց որոշումը գործադրէ. գործադիր իշխանութեան նկատմամբ միջամտութեան սկզբունք չընդունիր, բայց գործնականին մէջ միջամտող մը կը սահմանէ օրինօք, այնպիսի միջամտող մը, որ աշխարհական ըլլալով հազար շահեր ունենալու բնութիւնն ունի, և եկեղեցւոյ շահերը իր անձնական շահերուն հետ շփութելու վտանգին ենթակայ է միշտ. բանի որ մեր պատրիարքները եկեղեցական ըլլալով միայն մեր եկեղեցւոյ և անոր որդւոց շահերը պաշտպանելու բնութիւնն ունին: Արդ, Ռուսիոյնէն կէֆէնտիմ տեսականապէս ասարացոցած սկզբանը համեմատ ձգեմք ազատապէս մեր պատրիարքին գործադիր իշխանութեան պաշտօնը, որ ուղած ատենը քաղաքական ժողովոց ատենապետին գործակցութեամբ իր այդ պաշտօնը գործադրէ, ուղած ատենը ազգային ժողովոց ատենապետին և կամ ուրիշի մը և կամ եկեղեցականաց գործակցութեամբ իր պաշտօնը կատարէ, խնդրոյն բնութիւնը ինչպէս որ կը սահմանէ: Համարձակութեամբ կը ստեղծուի որ Սրբազան Եպարքիոսը օրինօք համար աշխարհական գործակից պաշտօնակց մը տալը՝ բոլորովին վտանգաւոր է թէ մեր եկեղեցւոյ շահերուն և թէ նոյն խի նոյն աշխարհական գործակիցին անձնական շահերուն:

Ներկայ վարչական կազմութեան ձախող ըլլալը ցըցնելու համար նիւթական օրինակ մը կուտայ Ռուսիոյնէն կէֆէնտիմ, բայց ներկայ երեսօտիան կէֆէնտիմներ, որ այդ նիւթական օրինակը ես մեկնեմ: Ամէնուն գիտցած բանն է որ անդամանդեայ գարդ մը շինել տալու համար օսկերչի մը ասպարեւել է, օսկերչի զխեթ ի՞նչ կընէ, ձեզ գծագրիչին գծել տալով, գծագրութիւնը աստեքեարին կը յանձնէ որ օսկի շինէ, ետքը քարերն մը լայնիճիճի քանել կուտայ, և ճիւղանքին և ուրիշ պէտք եղած վարպետներուն տալով գործը կը լրացնէ, և տիրոջը կը յանձնէ: Համարձակ սուսն մը շինելու համար ձար տարապետին կը յանձնենք մեր փայտը, կէրը,

բորը, երկաթը և ուրիշ պէտք եղած նիւթերը, նա ալ հիւսան տալով՝ գործիս որմնադրին, և ուրիշ վարպետներուն իրենց արհեստին վերաբերելու մասերը շինել տալով՝ տունը տիրոջը կը յանձնէ: Անա երեսօտիան կէֆէնտիմներ, մեր ազգային ամէն գործերը իրեն ձարտարապետ վարչութեան մը կը յանձնենք որ տնօրինէ, նա ալ վարչութեան գործերուն խրատանչիւր տեսակչերը ձեռնհաս պաշտօնէտիւթեան յանձնելով կը կազմէ ուսումնական, անաստական, վանօրկից և գատական խորհուրդները և անոնց տեսած գործերը համարապատեթեան եղանակաւ կը յանձնէ: ազգային ժողովոց տարեկան խորհուրդն ալ կը մտնէ այս խորհուրդներուն մէկ քանին և կամ ձարտարապետներն մէկ քանին լաւ չեն գործեր եղեր, ո՞վ ինչ ընէ, ազգային ժողովոց ատոնց հրահանգ չէր տուած որ, այդ հրահանգին համեմատ համարապատեթեան ատեն ատոնցով իր ուղած ձեւովը գործ սահմանելու իրաւունք ունենար, ատոնք սահմանադրութիւնը իրենց գործած կերպովը հասկցած ըլլալուն համար այդպէս գործած են, դուն քու ուղած կերպովը գործել տալու համար, հրահանգ տուեր անոնց: Անո՛ւ, հաստատեցի երեսօտիան կէֆէնտիմներ, որ Ռուսիոյնէն կէֆէնտիմ տեսներուն դէմ ալ ներկայ վարչական կազմութիւնը շատ օրինաւոր է և եթէ գործերն ամանք աղէկ արդիւնք մը չեն ունեցած, ասոր պատճառը ազգային ժողովոց վարչութեան ձեւերը մինչև այսօր հրահանգ մը չի տալն է:

Ռուսիոյնէն կէֆէնտիմ իր ձախող մէջ շատ հանձարեղ խորհրդածութիւններ բրած է, նշանաւոր են իր խօսքերը, հաճութեամբ մտիկ ըրի զանոնք, ես այդ խորհրդածութեանց դէմ չեմ խօսիր, բայց իր հետեցոյցած վարչական կազմութիւնը լաւ չէ, իմ խօսքս առաջարկած վարչական կազմութեան դէմ է:

Ռուսիոյնէն կէֆէնտիմ նաև կըսէ որ անտեղութիւն է կրօնական ժողովը զատ վարչութիւն նկատել և սուսնց անոր ուրիշ վարչական ժողով ունենալ. այս խօսքը եթէ իրաւացի ալ ըլլայ, ազգային ժողովը ի՞նչ ընէ, մեր եկեղեցականները այնպէս կուղին որ զուտ կրօնական գործերուն մէջ աշխարհականը ձայն չունենան.

ուստի սահմանադրութեան հեղինակները ՚ի պարտաւորութենէ ստիպեալ այսպիսի դուտ կրօնական ժողով մը սահմաներ են, որուն աշխարհականը միջամտութիւն չընեն: Ազգին խաղաղութիւնը հաստատ սահման համար մանաւանդ այս ժամանակիս մէջ, սահմանադրութեան այս տեսքէնութիւնը շատ իմաստութեամբ եղած է, չի գալիս ասոր և ոչ ասոր վրայ խօսիլ:

Տեսուչ խորհրդոց պաշտօնները որ ազգին կենսական գործոց մատակարարութիւններն են, արդի սահմանադրութիւնը շատ իմաստութեամբ բաշխած է, թէ և անշնաս աւելորդներ ալ կան մէջը. անոնց մէջ սխալունք չի պատահելու համար երկու մտիկ կանցին, մէկը տեսուչ խորհրդոց մտիկն է, և մէկ մ'ալ քաղաքական ժողովոց մտիկն. բայց թէ վերաբնիչ յանձնաժողովոց, թէ իւթիւճեան և թէ Ռուսիոյնէն կէֆէնտիմներուն առաջարկութեանց մէջ մաղ մը սրտած է, որ վտանգաւոր է: Այս երեք առաջարկութեանց մէջ ալ ենթադրուած է որ երկու մտիկ անցընելուն համար տեսուչ խորհուրդները ազգին օգտակար գործերը չեն կրցած կարգի դնել, բայց ինչպէս առաջ ըսի՝ այդ գործերը բնութեամբ դժուար ըլլալուն համար է որ մինչև հիմայ այնպէս մնացած են, և ոչ թէ օրինօք երկու մտիկ անցնելու պարտաւորեալ ըլլալուն համար: Կրօնական ժողովը որ վերաբնիչ յանձնաժողովոց առաջարկած տեսուչ ժողովին բնութիւնն ունի և քիչ մ'ալ աւելի, վասն զի Ռ. Գոնէն ալ վաւերացած է, ի՞նչու համար մինչև այսօր չի կրցու կատարել սահմանադրութեան մէջ գծեալ պարտաւորութիւնները, ո՞ւր է ժառանգաւորաց վարժարանը, ո՞ւր է եկեղեցականաց միճակին բարեօրումը, ո՞ւր են հաստատած իմաստուն և բանիբուն եկեղեցականները և ինչ ինչ. վտանգի ատոնք դժուար և վատուկ գործեր են. ժամանակի, արտաքոց կարգի առիթներու և հանձարներու պէտք ունին:

Վարչական կազմակերպութեան մէկ քանի պարագաններուն դէմ ալ առարկութիւններ և դան Ազգային ժողովոց մէջ, որը ինձ իրաւացի չի թուեցան, և այդ պարագաններուն բոնաւոր և պատշաճաւոր ըլլալն ալ պիտի հաստատեմ:

1. Ըստեցաւ թէ ներկայ վարչական կազմութեան համար 80 էն աւելի անձինք պէտք են, այսչափ գործունեաց, անձնուէր, ազգասէր մարդիկ ուրիշ գտնալու է:

Արեւմ որ այդ թիւը քիչ է և շատ չէ: Ապացուցանեմ:

Չեր մէջէն շատերը Վարչական ժողովներու մէջ գտնուած և ժողովականութիւն ըրած են, և դիտեն անշուշտ որ խրատանչիւր ժողովի մէջ հագու մէկ երկու անձ կը գտնուին, որ ժողովին առանցքն են և բոլոր գործերը անոնց վերայ կը գտնան, և միւս ժողովականը միայն հաւանութիւն և ոչ հաւանութիւն կը յայտեն և միայն կը ծառայեն սխալ գործել չի տալ անոնց. արդ այդ գործող ժողովականը պէտք է որ ըլլան փորձառու, անձնապէս հմուտ, միճակին լաւ, անձնական գործերն ինչ կամ բոլորովին գործ չունեցող, անձնական արժանիք ունեցող, Բ. Գրան համարումը վայելող, ամենուն սիրելի, բարեպէր, արդարասէր, վեհանձն, հասարակաց բարոյն համար ամէն բան զսող, վերջապէս ասանկ շատ մը բարի բարի յատկութիւններ ունեցող անձինք, և յայտնի ալ է որ այս տեսակ անձինք շատ հազուադէպ են, և ժողովի մը մէջ այսպիսի ամեն յատկութիւններով զարդարեալ անձ մը կամ երկուք գտնուիլը բազմ մ'է, և ժողովականաց թիւը որչափ շատ ըլլայ՝ այնչափ շատ կըլլայ այսպիսի անձանց հանդիպելու հաւանականութիւնը:

Գարծեալ, ինչպէս որ ըսի, քիչ մ'առաջ թուած բարեմասնութիւններն ունեցող անձինք շատ հազուադէպ են, բայց այդ բարի յատկութիւններն մէկ քանին մէկ ժողովականը, մէկ քանին ալ միւս ժողովականը, և մէկ քանին ալ ուրիշ ժողովական մը ունենալով բոլոր ժողովականը ՚ի միասին հաւաքաբար ամբողջապէս այդ բարեմասնութիւններն ունենալով ներկայացեալ գործերը սրդարութեամբ և ազգին նպաստաւոր կերպով կը կարգադրուին:

2. Նաև ըստեցաւ թէ ժողովականը երբ շատ թուով ըլլան, մեծաքոյն մաս գոյանալու դժուարութեան հանդիպելով գործերն երեսի վերայ կը մնան և ուստի ժողովականաց թիւը սրտեսցնել պէտք է:

Ար պատասխանեմ որ՝

Հնդհանուր ժողովոյ մէջ ալ այս դժուարութիւնը կար, և շատ տարիներ ատր դէմ դրժգոհութիւններ յայտնուեցան, բայց երբ Ազգային ժողովը բացակայութեան համար կանոն մը սահմանեց և իր ներքին հրահանգն ունեցաւ, այդ դժուարութեան ասկէ բոլորովին առնուեցաւ, և ես կը հաւատամ որ վարչական ժողովներուն մէջէն ալ այս դժուարութիւնները (եթէ կան) կը վերնան նոր դրուելիք հրահանգներուն միջոցաւ:

3. Ըսուեցաւ սա ալ թէ 10 կամ 14 ժողովական շատ է, վասն զի այսչափ իրարու համամիտ մարդիկ որոշելը շատ դժուար է:

Բայց ասոր դէմ կը պատասխանեմ թէ Գլխից չէ որ ժողովականք իրարու համակարծիք ըլլան, որովհետեւ ժողովով գործ տեսնելու բնութիւնը կը սրահանջէ որ ճշմարտութիւնը վիճարանութեամբ յայտնուի և ետքը գործադրուի. արդէ եթէ աղբիւրն անհամար անձերէ բաղկացեալ ժողովականներ. Ատենասկտը երբ խնդրոյ մը վրայ կարծիք յայտնէ, ամէնքն «էվիլէթ Էֆէնտիսի, էվիլէթ Էֆէնտիսի» ըսելով խնդիրը կը լուծեն. բայց միթէ նոյն խնդրոյն ամէն սրբազանները այս կերպով քըննուեցան, ո՛չ, այս կերպը ժողովով գործ տեսնելու ձևի կամ անուան տակ միապետական դրութեամբ գործ տեսնալ կ'ըսուի: Կարծեմ երեսփոխան Էֆէնտիսիներ, ասի մեր փնտռած և մեր ուղած կերպը չէ: ժողովով գործ տեսնալ և համամիտ ժողովականներ ունենալ իրարու հակասական են:

Արեւմ որ ժողովականք պէտք չէ որ համամիտ ըլլան, այլ պէտք է որ ճշմարտասէր և անձնուէր անձինք ըլլան, իրենց անձնական կարծեացը վրայ նախապաշարեալ և հակառակասէր չըլլան. անձնական հակառակութեան համար Ազգային խնդիրները կուոյ նիւթեր ընող անձինք չ'ըլլան:

4. Ըսուեցաւ նաև թէ, ալ ժամանակը հասած է որ Տեսուչ խորհուրդները, որոց յանձնուած է Ազգային յառաջադիմութեան վերաբերեալ գործոց թէ տեսչութիւնը և թէ դանձոր աւելի լուսագոյն վիճակի մը վերածելու սրաշտոնը, աւելի բարձրագոյն գիւրբի մը հասնին, որ

գործերնուն կարևորութեանը համաձայն կարևոր պաշտօնէութիւն մ'ըլլան:

Ար պատասխանեմ առ այս: Ներկայ Մահմանադրութեան մէջ Տեսուչ խորհուրդները պաշտօնէութեան առաջին և կուրևոր տեղը բռնած են, իրենց տեսչութեան մասը առանց Քաղաքական ժողովին հարցնելու կրնան կատարել, և իրենցմէ առ Քաղաքական ժողովն եղած առաջարկութիւնները չեն կրնար մերժութիւն տալ, բայց եթէ հարկ ըլլայ, միայն անոնց համար բարեփոխութիւն կրնայ առաջարկել Քաղաքական ժողովը, ըսել է որ վարչութեան մէջ մեծ կարևորութիւն ունին, և այսչափէն աւելի կարևորութեան պէտք չունին:

Գ. Փոխանակ Վարչական կազմութիւնը փոխելու, Ազգային ժողովը պէտք է յորինել Վարչական հրահանգ մը, որովչա զի ըստ այնմ վարուին Վարչական ժողովները և խորհուրդները:

Ասով ըսել չեմ ուզեր որ մինչև այսօր վարչութիւնները անկանոն կերպով ընթացած են, ամէն Քաղաքական ժողով իրեն համար ներքին կանոն մը խմբագրած և անոր համեմատ իր գործերը տեսած է, և միշտ յաջորդ Քաղաքական ժողովը նախորդին ներքին կանոնը չընդունելով ուրիշ մը շինած է, անանկ որ այսօր փընտրուին՝ Պատրիարքարանի մէջ Քաղաքական կամ Խառն ժողովոյ վերաբերեալ չորս հինգ կանոնադրութիւն կը գտնուի. ըսել է որ ամէն Քաղաքական ժողով իր գործել ուղածին կամ Մահմանադրութիւնը հասկնալ ուղածին պէս կանոն մը խմբագրել և այնպէս վարուել է:

Երեսփոխան Էֆէնտիսիներ, Մահմանադրութիւնը ժողովրդինն է, և դուք ժողովուրդը կը ներկայացնէք, ձեր իրաւունքն է Մահմանադրական կանոնաց մեկնութիւն տալ և հրահանգ ցորինել, և ըսել վարչութեանց «ըստ այնմ վարուեցէք»: Մահմանադրութիւնը բանի մը սկզբունքներէ և բանի մը յօդուածներէ կը բաղկանայ, հրահանգ պէտք է դոյն գործադրելու համար: Ձեր Վերաբնիչ Յանձնաժողովը և ձեր նախաձեռնութեան դիւանը ըսաւ որ Մահմանադրութեան մէջ հրահանգներ չի կան, և եղածներըն ալ շատ քիչ են և պէտք չէ որ ըլլան, այդ հրահանգները ո՛վ պիտի տայ, ևս այնպէս կը կար-

ծեմ որ համարառու ժողովը պէտք է տալ այդ հրահանգը, որ ըստ այնմ համար պահանջէ: Վարչութիւններէն մէկ քանին իրենց համարառութիւնը պատրաստած Ազգային ժողովոյը դրկած են: Ազգային ժողովը միշտ պարտաւորեալ է գոհունակութեան քուէ տալու, վասն զի երբ զիտողութեան տակ ձգել ուզէ այդ համարառութեանց մէկը, անոր տէր եղող վարչութիւնը պիտի ըսէ «Ես Մահմանադրութիւնը գործադրելի հասկցած կերպովս, ի՞նչ իրաւունք ունիս իմ գործերուս վրայ զիտողութիւն ընելու, ցցուր հրահանգը որոյ համեմատ զիտողութիւն ընելու իրաւունք ունենաս», և այս ալ իրաւացի խօսք է:

Երեսփոխան Էֆէնտիսիներ, աշխարհիս մէջ ամէն օրէնք իր մեկնութիւններն ունի, Հայոց ազգը իր շահը ձեռքի յանձնած է, ազգին շահը ինչպէս որ կը պահանջէ այնպէս մեկնեցէք մեր Մահմանադրական օրէնքները, և ըստ այնմ հրահանգներ պատրաստեցէք և տուէք ձեր վարչութեան ձեռքը և ըսէք այս հրահանգաց համեմատ վարուեցէք, Մահմանադրական ուղին շիտակեցէք յարգարեցէք:

Ռմանք ըսին թէ այս սահմանադրութիւնը քրտակուսի է, ձուածե է և այլն չի քաշեր, բայց ես կրեմ թէ այս Մահմանադրութիւնը ոչ քրտակուսի է, և ոչ ձուածե է և ոչ ալ անկիւնաւոր, այլ կատարեալ շրջանակ մ'է, ճամբաները շիտակեցէք որ քաղէ, ճամբաց ցցուցէք որ իր նըպատակին հասնի: Ձեր հրահանգները Մահմանադրութեան ուղղեցոյց պիտի ըլլան, և այն ասան և միայն այն ասան այսչափ ձգանց և աշխատութեանց սրտուղը պիտի վայելէ ազգը:

Մեր Մահմանադրութիւնը Կառավարութիւնը ընդունած վաւերացուցած և իւր օրինաց գրքին մէջ անցուցած է. ալ բոլոր Տաճկաստանի մէջ հայոցս համար տիրող օրինաց կարգն անցած է նա, այսչափ հրատարակեալ և հոչակեալ օրէնք մը ի՞նչու փոխենք, եթէ Ռմանք սխալ հասկնալով ծուռ կամ պակաս կը գործեն, հրահանգներ տալով այդ պակասը լեցնենք. այդ հրահանգները միայն Ազգային ժողովը իրաւունք և պարտականութիւն ունի տալու, վասն զի ազգին շահուն պատասխանատուն Ազգային ժոլո-

վըդ է, և ազգին կողմէն մի միայն համարառութիւն է:

Այդ կեդրականեմ. Ա. Ներկայ վարչական կազմակերպութիւնը պակասաւոր չէ, և փոխելու պէտք չունի, Բ. Վարչական հրահանգները Ազգային ժողովը տալու է:

Հրահանգք վասն վարչական ժողովոց, խորհրդոց և Հոգաբարձութեանց:

1. Սրբազան Պատրիարքը մէկ եկեղեցական խորհրդական մը կ'ընտրէ ամասականաւոր, որուն պաշտօնն է Պատրիարքարան եկած գրերը իր ձեռնհաս ժողովին կամ խորհրդին դրկել զլուսնին մէջ արձանագրել տալէն ետքը, ի բացակայութեան Սրբազան Պատրիարքին ժողովոց նախագահել, Պատրիարքարանի գործոց հսկել: Խորհրդականը Ս. Պատրիարքին պատասխանատու է:

2. Վարչութեան կրօնական և Քաղաքական ժողովները Ազգային ժողովէն կ'ընտրուին: Իրենց թուոյն կէսէն աւելին ժողով բանալու օրինական թիւն է, խակ երրորդ մասնէն աւելին ժողով բանալու վաւերական թիւն է:

Ժողովոյ մը ներկայ անդամաց կէսէն աւելին խնդրոյ մը որոշող թիւն է:

Խնդրոյ մը որոշման ատեն երբ իրարու հաւասար հակառակ քուէներ պատահին, որչաւիք Պատրիարքին կողմը կը հակի:

Խառն ժողովոյ մէջ խնդրոյ մը որոշման համար երբ կրօնական և Քաղաքական ժողովոց քուէներն իրարու հակառակ են, նոյն խնդրոյն որոշումը Ազգային ժողովոյն կը մնայ:

3. Վարչութեան Խառն ժողովը մասնաժողով մը կը կազմէ երեք անդամ կրօնական ժողովէն և երեք անդամ ալ Քաղաքական ժողովէն ընտրելով: Ասոնք Պատրիարքարանի Հայերէնի և Տաճկերէնի դիւանապետները և Քառու քիչհետսին Ս. Պատրիարքին խորհրդականն ալ ի միասին առնելով մասնաժողով կը կազմեն, շարաթը երեք օր Պատրիարքարան ժողովուրդ ուր բոլոր Խառն և Քաղաքական ժողովոց վերաբերեալ գործերը կը նային, կը քննեն և անոնց լուծումը իրրև առաջարկութիւն կը տեղեկագ-

մեն խառն ժողովոյ վերաբերեալները խառն ժողովոյն , և քաղաքական վերաբերեալները՝ Քաղաքական ժողովոյն :

Մասնաժողովոյ խորանշիւր նիստերուն այս բանին համար ընտրեալ վարչութեան անդամներէն դռնէ մէկ եկեղեցական և մէկ աշխարհական ներկայ գտնուելու են :

4. Վարչութեան խառն և Քաղաքական ժողովները յիշեալ մասնաժողովին տեղեկագիրը կարդալով , առաջարկութիւններէն անոնք որ օրինաւոր կը գտնեն՝ կը վաւերացնեն , իսկ անոնք որ պակասաւոր կը գտնեն , կամ կը դարձընեն մասնաժողովին ՚ի բարեփոխութիւն , կամ իրենք կը տնօրինեն :

5. Խնդրոց կարգը ժողովոյ դիւանները կը պատրաստեն և դիւանապետը նոյն կարգաւ արձանագրել կուտայ խնդրոց տամարին մէջ : Ստիպողական խնդրոց առաջնութիւնը ժողովով կ'որոշուի , բայց խնդրոց տամարը ժողովոյ մէջ միշտ բոց ըլլալու է :

Շարաքական նիստերէն մէկ քանի օր կամ գոնէ օր մը յառաջ խնդրոց կարգը բոլոր ժողովականաց նամակաւ զրկուելու է :

Տեսուչ խորհուրդներէն եկած գրերը միշտ խնդրոց կարգին մէջ առաջնութիւն ունին :

6. Տեսուչ խորհրդոց և հոգաբարձութեանց դիւանները ուղած ատենին խառն և Քաղաքական ժողովոց նիստերուն ներկայ կրնան գրանուիլ ամենայն ազատութեամբ . իրենց վերաբերեալ խնդրոց մէջ խօսք ունին բայց քուէ չունին :

7. Ամեն ամսոց առաջին նիստը խառն ժողով կ'ըլլայ , և այս նիստը տեսուչ խորհուրդները մտիկ ընելու կը սահմանուի : Տեսուչ խորհրդոց դիւանները այս նստին պարտական են ներկայ գտնուիլ . բայց օր առաջ իրենց խնդիրները կամ առաջարկութիւնները տեղեկագրած ըլլալու են վարչութեան :

8. Վարչութիւնը տեսուչ խորհրդոց առաջարկութիւնը վաւերացնելու տարր գործադրելու կամ գործադրել տալու է , թէ որ գործադրութեան համար միջոց կը պակսի , այն միջոցը ազգային ժողովէն խնդրելու է : Իսկ թէ որ տեսուչ խորհրդոց մէկը իր առաջարկութեան օրի-

նաւորութիւնը և օգտակարութիւնը վարչութեան ժողովոյն մէջ չի կրնայ հաստատուիլ , սկստը է ետ առնել , և հակառակը պատահած ատեն վարչութիւնը զայն ազգային ժողովոյն կը բերէ , որոյ վճուոյն կողմնակի հնադանդելու են :

9. Տեսուչ խորհուրդները ՚ի պահանջել հարկին համարժեքորդ նիստ կը գումարեն : Վարչութեան ժողովոց մէկուն կամ տեսուչ խորհրդոց մէկուն կամ մէկ քանիին առաջարկութեան վրայ Սրբազան պատրիարքը կը հրաւիրէ տեսուչ խորհրդոց անդամները : Այս նրա տին կը նախագահէ Սրբազան պատրիարքը և իւր բացակայութեանը՝ իր խորհրդակաւնը :

10. Պատրիարքին և ժողովոց մէջ երբ անհամաձայնութիւն ծագի խնդրոց մը համար , և իրար չի կրնան համոզել , խնդրոյն կարեւորութիւն տուող կամ անոր վրայ նախաձեռնութիւն ունեցող կողմը խնդիրն ազգային ժողովոյն կը բերէ . ազգային ժողովոյ իրաւաստութեանը դիմանելու են կողմնակի , այս իրաւաստութիւնը չընդունողը հրաժարեալ կը համարուի :

Որեւիցէ անհամաձայնութեան պատճառաւ ժողովոց նիստերը դադրելու չեն , ազգային գործերը կանոնադրապէս տեսնուելու են առանց զանցառութեան . զանցառութիւն ընող կողմը բարոյապէս պատասխանատու կը մնայ ազգին առջև :

11. Ժողովոց , խորհրդոց և հոգաբարձութեանց դիւանները և ազգային պատրիարքութեան իրանատուները ազգային ժողովէն վաւերացեալ հրահանգներ ունենալու են , որպէս զի ըստ այնմ վարուին :

12. Բոլոր խորհուրդները և հոգաբարձութիւնները ազգային ժողովէն վաւերացեալ հրահանգաց համեմատ գործելու են . ասկէ դատաւանական խորհուրդը ազգային ժողովէն վաւերացեալ դարոցական հրահանգ մը և դատական խորհուրդն ալ դատատարանական օրինագիրք մը ունենալու է , որ ըստ այնմ իրենց պաշտօնը կատարեն :

13. Ազգային ժողովոցը համար համարառութեան հրահանգ մը , և վարչական ժողովոց , խորհրդոց , հոգաբարձութեանց և թաղական խորհրդոց համար ալ համարատուութեան հրա-

հանգ մը պէտք է ազգային ժողովէր վաւերացեալ :

14. Մինչև այս հրահանգներուն պատրաստութիւնը՝ վարչութեան անէն ճիւղերը ստաջնուն պէս կը վարեն իրենց պաշտօնը :

Ինչպէս որ կը տեսնուի , քանի մը հրահանգական յոգուածներով բոլոր առաջարկութեանց բարեփոխել ուղած ձևերը կրցինք կատարել : Զեմ ըսեր որ ասոնք կատարեալ են , այլ կատարելիք որ ազգային ժողովոց յանձնաժողով մը կազմէ և վարչական հրահանգները պատրաստել տայ շուտով :

Սահմանադրութեան մէջ երեցած բոլոր դժուարութիւնները կրնանք վերցնել այսպիսի հրահանգներ սահմանելով :

Օսմանեան մեծագոր կայսերութեան կողմէն դարերէ ՚ի վեր մեզ շնորհուած արտոնութեանց պակսելը չենք ուղեր , կառավարութիւնն ալ այդ արտոնութեանց փոփոխութիւնը չընդունիր կամ շատ դժուարաւ կընդունի . մեզի պէտք է ջանալ այդ արտոնութիւնները աւելցընելու , հրահանգներ յատկացնելով : Մեր Ս. եկեղեցւոյ , դպրոցներուն , աղքատանոցներուն , հիւանդանոցներուն , վանքերուն վիճակը բարելաւցնելու աշխատինք , և երբ յաջող արդիւնք մը յառաջ բերեն այդ հրահանգները , խնդրենք կառավարութեանէն որ անոնք միայն վաւերացնէ . և այս հրահանգները կըլլան մեր սահմանադրութեան յաւելումական յոգուածները : Որչեղները չեն փոխուիր , կ'ստուարանան յաւելումական յոգուածներով :

Երեսփոխան էֆէնտիկներ ձեր մէջէն ո՞վ կրնայ երաշխաւորել որ վարչութեան կազմակերպութեան համար եղած առաջարկութիւնները գործադրութեան ատեն դժուարութեանց չի պիտի հանգիտին . առաջարկողներն անգամ կապած ունին ասոր՝ ինչպէս իրենց խօսքերէն յայտնի կերևայ :

Բոլորովին խոհեմութեան և բանավարութեան գէ՛մ գործած կըլլանք երբ կասկածելի առաջարկութեանց համար մեր ունեցած կանոնադիրքը փոխելու հաւանութիւն տանք :

Արդ՝ խօսքս ամփոփելով կըսեմ որ սահմանադրութիւնը չի վերաբնենք , այլ իմաստուն

հրահանգներով զայն գործադրելի ընենք , որ պէս զի մեզ տրուած կանոնական արտոնութիւնները հետզհետէ աւելնան և ոչ պակսին : Բայց դուք ոմանք թէ մենք ժողովով սահմանադրութեան վերաբնութիւնը ընդունած ենք , ժողովին որոշումը չի փոխուիր : Արեւմ թէ այս վերաբնել որոշած ենք շատ տարիներէ ի վեր , բայց մինչև հիմայ բան մը չենք կրցած ընել , ուստի այս որոշմանը տեղ ուրիշ աւելի օգտակար որոշում մը կը գործադրենք , այսինքն հրահանգներով սահմանադրութեան մէջ երեւցած դժուարութիւնները կը վերցնենք : Միթէ անժամանակ և տհաս որոշում մը ետ դարձընելը իմաստութիւն չի համարուիր :

Ազգային Երեսփոխան
Ս. ՄԻՊՅՆԸԱՆ

Ատենարանութիւն Եւուուֆեան Տիգրան էֆէնտիկ , զոր գրով յանձնած է Դիւանին ըստ որոշման ժողովոց :

Իմ առաջարկութիւնս կարելի եղածին չափ համառօտ ընելու աշխատեցայ . ուստի բոլոր ըստիներս հետեւեալ յոգուածոց մէջ կ'ամփոփեմ :

Հոյոց ազգային կեդրոնական վարչութիւնը մէկ օրէնադիր ժողով է , որ է Ազգային Ընդհանուր ժողովը , և երկու գործադիր խորհուրդներէ կը բաղկանայ , որք են , Կրօնական և Տեսչական խորհուրդներն , իրենց զուտն ունենալով դէտ Կ . Պօլոց Պատրիարքը իրեւ գործադիր իշխանութեան :

20.

Կրօնական խորհրդոց պաշտօնին ու պարտաւորութեանց մասին , Սահմանադրութեան արդի տրամադրութիւնը առանց փոփոխութեան կ'ընդունիմ , միայն թէ անդամակցաց թիւը 7 է իջեցնելով :

30.

Տեսչական խորհրդոց պաշտօնն ու պարտականութիւնն , արդի Քաղաքական ժողովոց և իրեն ստորադասեալ բոլոր խորհրդոց և հոգաբարձութեանց պաշտօններն են :

40.

Տեսչական խորհուրդոյ կը բաղկանայ ազ. գային բոլոր այն սրաշտոնատարներէն որք Տեսչի սրտոտանուներ կը կրեն, և առ այժմ հետեւեալներն են.

ՏԵՍՈՒԶՔ.

- Յարաբերութեան՝ Ատենապետ
- Պատական (Պատրիարքական վոխանորդ)
- Կրթական
- Տնտեսական
- Պատահական
- Կտակաց
- Վանորէից

Տեսչական Խորհուրդը ամիսը երկու անգամ ստորական նիստ կ'ընէ, և ՚ի սրահանջել հարկին արտաքոյ կարգի նիստ կը կազմէ իւր Ատենապետին հրահրանքով:

30.

Պատրիարքը երբ որ ուղէ կարող է վարչական խորհրդոյ առանձինն նիստերուն ներկայ գտնուիլ, իսկ երբ Կրօնական և Տեսչական խորհուրդներն խառն ատեսան կազմեն, ան ատեն միշտ Պատրիարքը կը նախագահէ:

60.

Իւրաքանչիւր Տեսուչ իւր գրադմանց պահանջները համեմատ, սէտք եղածին չափ մը նայուն կամ առժամանակեայ մասնախորհուրդներու և թոշակաւոր կամ անթոշակ գործակալներու, գործակցութեամբ կը վարէ իւր սրաշտոնը, մինչև որ աղղին սխտոնէն ներքէ իւր բոլոր սրաշտոնատարները վարձատրել:

70.

Տեսչական խորհուրդը կ'որոշէ իւրաքանչիւր Տեսչութեան կազմութեան եղանակը, ինչպէս նաև գործակալներու և մասնախորհուրդոց անդամներուն ընտրութիւնը իւրաքանչիւր տեսչի առաջարկութեան համեմատ, տեսչական խորհուրդը որոշելէ ետքը, Պատրիարքին հաւանութեանը կը ներկայանայ, որն որ եթէ մերժէ՝ տեսչութիւնն ուրիշ մը կ'առաջարկէ:

80.

Պատրիարքը իրեն ներկայացած բոլոր խընդիրները, ո՛ր Տեսչութեան ձեռնհասութեանը որ կը սրտականին՝ առ նա կուշարկէ Տեսչական

խորհրդոյ ատենապետին միջնորդութեամբը:

90.

Իւրաքանչիւր Տեսուչ սրտոտար է իրեն յանձնուած որ և իցէ խնդիր մը 21 աւուր միջոցի մէջ քննել և որոշել եթէ կարելի է. ապա թէ ոչ՝ խնդրոյն կարեորութեանը համեմատ դրամ կամ բանիւ ուշանալուն սրտոտարը յայտնել Պատրիարքին:

100.

Պատրիարքը իւրաքանչիւր տեսչութեան կողմանէ ներկայացած տեղեկագրերուն վրայ, միայն Տեսչական խորհրդոյ Ատենապետին հետ բանակցելով, կամ անմիջապէս գործադրուիլը կը հրամայէ, և կամ իւր ղիտողութիւններովն հանդերձ խնդիրը տեսչութեան կը վերադարձնէ:

110.

Տեսչական խորհուրդը՝ կարող է իւր սրաշտոնակցաց մէկունը բրած որոշումը բարեփոխել կամ բոլորովին ջնջել. ուստի որ և իցէ տեսչութեան մը դէմ եղած մասնական կամ ընդհանուր բողոքներն տեսչական խորհուրդին կուշարկէ Պատրիարքը, որք իրենց մէջ խորհրդակցելով սրտոտ ու սրաշտան կը տնօրինեն:

120.

Աղգային Ընդհանուր ժողովը ամեն սրաքայի մէջ իւր համարառութեան իրաւունքը կըրնայ գործածել ուղած խնդրոյն վրայ հարցումն ուղղելով Վարչութեան. և խնդիրն Տեսչութեան ո՛ր ճիւղին որ կը սրտականի նորա Տեսուչը անձամբ կամ իւր կողմէն նշանակեալ մէկը կը սրտաստանէ:

130.

Եթէ Վարչութեան կողմանէ Ընդհանուր ժողովոյ ներկայացած խնդիր մը մերժուի, կամ հարցման մը դէմ տրուած սրտոտաստնը գծողովը չի գոհացնէ: Վարչութիւնը պէտք է կամ հրաժարի և կամ վստահութեան քուէ սրահանջէ իւր սրաշտոնը շարունակելու համար:

140.

Եթէ Տեսչութեան անդամոց մեծագոյն մասը հրաժարի, փոքրագոյն մասն ալ պէտք է հրաժարեալ համարել, բայց նոր կազմելիք Տեսչութեան մէջ սրաշտոն կրնան ստանձնել այս վերջիններն, եթէ շարունակ երեք տարիէն աւելի սրաշտոնավարութիւն բրած չեն:

150.

Թէպէտ և իրօք վարչական խորհուրդներն են սրտաստանառու աղղին, այսու ամենայնիւ այդ սրտաստանառութիւնը սրտեամբ Պատրիարքին վրայ կը ծանրանայ: Հետեւաբար եթէ վարչական խորհրդոց մէկուն և Պատրիարքին մէջ անհամաձայնութիւն ծագի, խորհուրդը կը հրաժարի. և եթէ յաջորդ խորհուրդը իւր նախորդին կարծիքը հաստատէ, ան ատեն խնդիրը Ընդհանուր ժողովոյ ատեսանը կ'ելլէ, որու որոշման վրայ մէկ կամ միւս կողմը կը հրաժարի:

Ուրիշ բան է, եթէ անհամաձայնութիւն ծագած վայրկեանին երկու կողմն ալ, այսինքն Պատրիարք և խորհուրդ միարանին խնդիրն առանց վէճի Ընդհանուր ժողովոյ որոշմանն յանձնել, և զայն առանց ղիտողութեան գործադրել: Այսպիսի սրտաքայի մը մէջ, յայտնի է թէ ոչ մէկ և ոչ միւս կողմին հրաժարիլը չը հարկաւորի:

160.

Պատրիարքը Ընդհանուր ժողովոյ մայր ղիււանի Ատենապետին միջնորդութեամբը կ'ընտրէ վարչական խորհրդոց անդամներն որոց ցուցակը Ընդհանուր ժողովոյ ներկայանալով, ամենց ամբողջութեանը վրայ մի միայն ժողովին հաւանութիւնը կը սրահանջուի, որն որ եթէ մերժուի, նոր ցանկ մը կ'առաջարկէ Պատրիարքը: Եթէ Պատրիարքին հետողջեալ ներկայացուցած երեք ցանկն ալ մերժուի, Պատրիարքը կը հրաժարի:

Վերջապահ.

Վարչական խորհրդոց պայմանաժամն երեք տարուց վերածել: — Փոխանակ երկու տարեկան համարառութեան որ ըստ արդի դրութեան ամենևին նշանակութիւն չունի, իմ առաջարկութեան համաձայն Վարչական սրտաստանառութեան սկզբունքը սրտաքայիս հրատարակել, և ըստ այժմ Որէնաղիւր և Գործաղիւր իշխանութեանց իրարու գործոց միջամբարութիւնը արգիլել: Աղգային բոլոր խնդիրները կանոնաւոր և կարելի եղածին չափ արագութեամբ, ձեռնհաս՝ և աղղին վստահութեանը արժանացած անձանց ձեռամբը կատարել տալու միակ եղանակն զայս կը գտնեմ, Որն որ ըստ իմ կարծեաց, վերաբնիշ մասնաժողովին և

Եթե անոն ու Ռուսիան էջնորդներու առաջարկութեանց սկզբունքներն չի տարածեր, այլ անոնց միայնակն է սահմանադրական դրութեան սկզբունք վրայ յեցեալ՝ որ բացառութեան կարտութիւն չունի:

Այս խնդրոյն վրայ խոսող բոլոր ատենաբաններն քիչ չափ նշմարեցին վէրքը, բայց չեմ ղիտեր ի՞նչու համար վախցան զայն շուտփելու, և կամ բուն դարմանը ցուցնելու. ևս ամենուն կարծիքը առանց նախաարաջարման քըննելով կարծեմ թէ դարմանը գտայ, կը խոնարհիմ եթէ սխալմ ըլլաւ սպաքայցուի:

Իմ նպատակս սկզբունքն միայն յայտնել ըլլալով, վարչական մեքենային երկրորդական կէտերուն վրայ բան մը չեմ ըսեր, քանզի նախաձիւր ինչն է, և մինչև անգամ ինքնիրենը երեսն կուգոյ, երբ վարչական մեքենան այս հիման վրայ հաստատուի: Հետեւապէս տեսչաց թիւը, սրաշտոններուն միայնակը կամ բաժանումը բոլոր ատենք բարեփոխելի կէտեր կրնան ըլլալ, բաւական է որ սկզբունքն անգամ մը ընդունուի, ու՛ր այնուհետև փորձը կը լրացնէ բոլոր թերութիւնները:

Վրաւանական կանոնադրութիւն մը, գործաղիւր իշխանութեան վերաբերեալ բոլոր իրաւասութեանց սահմանները կորոշէ:

Վերջապէս կամ սահմանադրական ենք, կամ ոչ. եթէ եմք՝ այնպէս պէտք է վարվիմք ինչպէս որ այն դրութիւնը կը սրահանջէ. և փոխանակ նոր դրութիւններ փորձելու ժամանակնիս վստենելուս, ընդունիմք համարձակապէս այն դրութիւնը, որով մեծ ու պղտիկ բազմութիւ աղղեր, ամենայն անդորրութեամբ կը կատարուին, և որ մեր աղղին Սահմանադրութեան ալ ողղին է:

Աղգային երեսփոխան
ՏԻՐԱՆ ԵՍՏՈՒՆԵԱՆ

Ծաղկաբոջ զանազան առաջարկութեանց երեսփոխանաց՝ հաւարեալ յատենապետ փուշայէ: |

Աղգային կեդրոնական Վարչութեան կազմութեան և կերպին վերաբերեալ Սահմանադր.

բական տրամադրութեանց մէջ մեր վերաբննիչ Յանձնախումբը պաշտօնակալաց բողոքութիւնք և ժողովոց և խորհրդոց իրարու առնչութեանց տնտեսաշահութիւնք նկատելով, առաջարկած էր կրօնական և Քաղաքական ժողովոց նման Տեսուչ անուամբ երրորդ ժողով մ'ալ տահանել, և այն երրորդն ալ միւս երկուքին նման սակաւարիս անգամով Ազգային ժողովէ ընտրելով, և նմա համարատու, բայց ոչ ենթարկեալ Բ. Գրան վաւերացման, և անոր յանձնել Տեսուչ խորհրդոց և Հոգարարձութեանց պաշտօնները, բայց ՚ի Գաղտնաբանական խորհրդոց և Ելեմասից և Հիւանդանոցի Հոգարարձութեանց պաշտօնէն:

Այս առաջարկութեան վրայ Երեսփոխանաց կողմէն մինչև այսօր ներկայեալ բարեփոխութիւնք և հակ — առաջարկութիւնք չորս զբոյժեան կրնան վերածուիլ. սուպէս:

Ա. ՀԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

Այս տխուրով կը հասկնանք արդի Սահմանադրական զրուիւնք, զոր 6 Երեսփոխանք պահել կ'առաջարկեն հանդերձ փոքրիկ փոփոխութեամբ. որք են

1⁰. ՊԱՍՄԱՅԵԱՆ. — Վարչական ներկայ զրուիւնք ինչ որ է սցփմ, պահել. բայց աշխատորիւնը դիրացնելու համար, աւելի բաժանել, և վարչութեան ճիւղեր յաւելցունել:

2⁰. ԳՕԼՕԼԵԱՆ. — Արդի վարչական զբոյժիւնք պահել, Խորհրդոց և Հոգարարձութեանց թիւն բազմապատկելով, եթէ հնար է, որպէս զի արտօնորիւններն շատեան. բայց գործող անձինք ընտրել. և եթէ չենք կարող զայս ընել, գէթ ներկայ վիճակը պահել:

3⁰. ՔԱՓԱՄԱՅԵԱՆ. — Արդի զրուիւնք պահել, բայց Քաղաքական ժողովին կողմէն Յանձնախումբ մը սահմանել որ Տեսուչ խորհրդերոց կողմէն եկած խնդիրներ նախաքննէ, պարզէ և զտէ, և Քաղաքական ժողովին որոշման և հաւանութեանը յանձնէ:

4⁰. ՊԷՇԻՐԵԱՆ. — Վարչական արդի զրու-

թիւնք պահել, բայց Քաղաքական ժողովէն սկզբնալ մինչև Քաղաքական խորհուրդները, ամեն ալ Խորհուրդ անուանել, և Քաղաքական ժողովակնայ ու Տեսուչ խորհրդականաց ընտրութեան եղանակը փոխել, որպէս զի Տեսուչ խորհրդոց Ատենապետները միանգամայն Քաղաքական ժողովոց անգամ ընտրուին և գործեն, մէկ կողմէն իբր Ատենապետ Տեսուչ խորհրդոց և միւս կողմէն իբր անգամ Քաղաքական խորհրդոց:

5⁰. ԱՐԴԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆԱՅ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԻ առաջարկութիւնք. — Արդի զրուիւնք պահել, բայց Տեսուչ խորհուրդներն նուազ թուով ՚ի մի ձուլել, և իր մէջ հաստատուներու բաժնել:

6⁰. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ. — Արդի զրուիւնք պահել, բայց վարչական կանոնադրութիւն մը հաստատուել:

Բ. ՄԻՋԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

Այս անունով կը հասկնանք այնպիսի զրուիւն մը, որով կրօնական և Քաղաքական ժողովները կանոնը կը պահուին և Տեսուչ խորհրդոց պաշտօնը ասոնցմէ զատ վարչական մտրմոց մը կամ ճիւղերու կամ պաշտօնեայնելու կը յանձնուի, զանազան եղանակաւ: Այս զրուիւնք կը պաշտպանեն 4 Երեսփոխանքորք են՝

1⁰. ՓԱՓԱՅԵԱՆ. — Քաղաքական ժողովը պահել յարաբերութեանց վերաբերեալ գործոց տնօրինման համար:

Տեսչութեան խորհուրդները միացունել, և այս միացեալ խորհուրդը Տեսուչ անուամբ Քաղաքական ժողովին ընտրել տալ, և ձգել որ իր պաշտօններու պարտաւորութիւնները կատարէ անխախտար, ժամանակին Քաղաքական ժողովոց համար տալու սրբամանա, որ զայն տանի ներկայէ Ազգային ժողովին:

2⁰. ԽՈՐԷՆ Վ. ԿԻՐՈՅԵԱՆ ԵՒ ԱՅԼ 7 ԵՐԵՍ. ՓՈՒՅԱՆՔ. — Քաղաքական ժողովը պահել ինչպէս որ է, բայց Ուսումնական, Տնտեսական և

Վանօրէից խորհրդոց և Կտակաց Հոգարարձութեան միացմամբ Տեսուչ խորհուրդ մը կազմել, համարատու Ազգային ժողովոց, յորմէ կ'ընտրուի, իսպառ ժողովոց կողմէն ներկայեալ ղեղձելի ցուցակի մը վրայ: Միանգամայն վարչական կանոնադրութիւն մը հաստատել կրօնական և Քաղաքական ժողովոց և Տեսուչ խորհրդոց պաշտօնաւորութիւնն ու յարաբերութիւնը ճշդելու համար:

3⁰. ԱՂԱՅԵՄԵԱՆ. — Քաղաքական ժողով մը կազմել 7 կամ 9 անդամներէ որ վարչութեան խորհուրդ, որոշող և պատուիրող տնօրէն, բարձրագոյն ատեանը կազմէ, և գործադրութեան պաշտօններն յանձնէ: զաղանի քուէալ մէկ մէկ մարդու (Տնտեսապետ, Ուսումնապետ և այլն) որ իրենց կարծեկից երկերկու անձինք կ'ընտրեն, ու անոնց գործակցութեամբը որոշող ու պատուիրող ատեանին գործադրող ու կատարող պաշտօնէութիւնը միշտ առանձինն պատասխանատու մնալով վարեն, միանգամայն արարողական կանոն մը հաստատուել, իւրաքանչիւր պաշտօնատարի մենաշնորհը որոշելու համար:

4⁰. ՃԱՅՃԱՅԵԱՆ. — Պատրիարքի նախագահութեան և կրօնական և Քաղաքական ժողովոց անմիջական հսկողութեան ներքեւ թողական որ պաշտօնէութիւն մը ընտրել և անոր յանձնել Տնտեսական, Ուսումնական, Ելեմասից, Վանօրէից, Կտակաց և Հիւանդանոցի Հոգարարձութեանց գործերը:

Գ. ՆՈՐ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

Այս անունով կը հասկնանք այն զրուիւնք որով վարչութեան կրօնական և Քաղաքական ժողովները անեղծ կը պահուին, բայց Տեսուչ խորհուրդները կը ջնջուին, և անոնց պաշտօնը կը յանձնուի Քաղաքական ժողովին զանազան մասանց կամ անձանց: Այս զրուիւնք պաշտպան են 4 Երեսփոխանք՝ որ են.

1⁰. ԵԱՂՊԱՅԵԱՆ. — Տեսուչ խորհուրդները վերցունել, և Քաղաքական ժողովոց անդամոց թիւը նոյնը պահելով, ինչ որ է հիմա (տասնև-

չորս), ասոնց 7 ին վերապահել Ազգային գործոց յարաբերութեան ճիւղը, և միւս 7 ին վարել տալ Տեսուչ խորհրդոց պաշտօնը, ի հարկին համախորհուրդ նիստ ընելով: Միանգամայն պատրիարքարանի մէջ թէթրիք ձկմիցիթի այսինքն զատող յանձնախումբ մը սահմանել, վարչական գործող տնօրէնութիւնը ղեկարայունելու համար:

2⁰. ՄԱՅԼՆԵԱՆ. — Տեսուչ խորհուրդները ջնջել. կրօնական ժողովը 7 տկան անդամով երկու Մանաթողիլի բաժնել և պաշտօն յատկացունել առաջինին՝ կրօնական հանրական գործոց տնօրէնութիւնը և երկրորդին կրօնական մասնաւոր գործոց տնօրէնութիւնը:

Քաղաքական ժողովը 28 անդամէ կազմել, և զատնք բաժնել 7 տկան անդամներէ բաղկացեալ չորս Մանաթողիլներու որոյ պաշտօն յատկացունել:

Առաջինին՝ Ազգային Քաղաքական ընդհանուր գործոց զրաղելով օրինաց գործադրութեան և ընդհանրապէս բարեկարգական և յառաջդիմական միջոցներ ձեռք առնուլ:

Երկրորդին՝ Ազգային քաղաքական մասնաւոր գործոց տնօրէնութիւնը:

Երրորդին՝ Ազգային տնտեսական գործոց տնօրէնութիւնը:

Եւ չորրորդին՝ Ազգային զատիարակութեան վերաբերեալ գործոց տնօրէնութիւնը:

3⁰. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ. — Տեսուչ խորհուրդներն ջնջել.

Կրօնական ժողովոց անդամոց թիւն 7 ի լիջեցունել:

Քաղաքական ժողովը 21 անձերէ կազմելով, զատնք 7 տկան անձէ բաղկացեալ 3 Մանաթողիլի բաժնել, և ասոնց ամէն մէկուն պատրիարքի նախագահութեամբ առանձինն ատեան կազմելու և գործ տնօրինելու արտօնութիւն տալով, Ազգին կրթական, Տնտեսական և Կտակական գործոց տնօրէնութիւնը յանձնել իւրաքանչիւրին և նախագահ պատրիարքին տնօրէնութեան և պատասխանատուութեանը սակի սահմանել հարկին խառն և լիազուամար նիստեր ալ ընելու սրբամանա:

40. ԵՌԽՈՒՅԵԱՆ . — Տեսուչ խորհուրդները վերցունել . Կրօնական ժողովը պահել, ինչպէս որ է, բայց նուազ թուով և Խորհուրդ անուամբ . Քաղաքական ժողովը Տեսչական խորհուրդ անուանել և կազմել զոյն 7 Տեսուչ պաշտօնեաներէ, որոց մէկը Յարարեթեան Տեսուչ միանգամայն Ատենապետ է խորհուրդին, և միւսներն են Ուսումնապետ Գատաստանապետ որ և փոխանորդ է պատրիարքի, անտեսապետ, ասանց ընտրութիւնը պատրիարքի ձեռք ըլլայ, գործակցութեամբ Ատենապետի Ազգային ժողովը, և ցուցակը ներկայանայ Ազգային ժողովին միայն ի վաւերացումն կամ ի մերժումն . պաշտօնեաներն առանձինն պատասխանատու Ազգային ժողովին, իրենց գործառնութեանց մէջ ենթարկեալ ըլլան Տեսչական խորհրդին, և ամենուն որչուն գործադրուի Պատրիարքի ձեռք, որ կը խորհրդակցի խորհրդոյ Ատենապետին հետ :

Դ. ԵՌԽԱԳՈՅԻՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆ

Այս դրութեամբ Ռուսինեան էՖ. կ'առաջարկէ Պատրիարքարանէ Կրօնական և Քաղաքական ժողովներ ու Տեսուչ խորհուրդներն ամբողջ վերցունել, և անոնց տեղ բաղմեցունել վարչական խորհուրդ մը, որոց անդամաց թիւն՝ բաց ի խորհրդապետէ մը 20 ըլլալով, չորս Մասնախորհուրդի բաժնուի, և ամէն մէկուն պաշ-

տօն յատկանայ, ինչպէս սահմանուած է իւր ատենախօսութեան մէջ :

1⁰. Կրօնական մասնախորհուրդ . 5 կրօնագէտ անդամէ բաղկացեալ (1 Եպիսկոպոս . 1 Վարդապետ . 3 Քահանայ), որոց պաշտօնն է Ազգին Կրօնական գործոց տեսչութիւնը, և միանգամայն դատաւոր է յանցաւոր եկեղեցականին :

2⁰. Ուսումնական մասնախորհուրդ . 5 ուսումնական աշխարհական անդամէ բաղկացեալ, որոց պաշտօնն է Ազգային դատարարութեան տեսչութիւնը :

3⁰. Տնտեսական մասնախորհուրդ . 5 անտեսագէտ աշխարհական անդամէ բաղկացեալ, որոց պաշտօնն է Ազգին կալուածական և երկտան գործոց տեսչութիւնը . իւր իրաւասութեան տակն են՝ հիւանդանոց, վանք, կտակ, կեղրանական անտուկ և ամենայն դոյք աղբային :

4⁰. Գատական մասնախորհուրդ . 5 իրաւագէտ աշխարհական անդամէ բաղկացեալ . որոց պաշտօնն է ազգին դատական ու բարեկարգական գործոց տեսչութիւնը :

Ատեանը գոյուեցաւ ժամը 10 ին :

ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ	ԱՏԵՆԱՊԵՏ
Հ. Վ. ԱՄՏԱՅԵԱՆ	Մ. ԱՐՄԱՅԵԱՆ

ԱՐԿԱՅԻՆ ՎԱՐՁՈՒՓԻՒՆ

→→→→→

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

1. Տ. Խորէն	Եղիտի	Նար-պէյ	ԱՅՆԱԳՅԷ
2. Տ. Ներսէս	Վ.	Ազանեան	ԱՅՆԱԳՅԷՆ
3. Տ. Աճրասիա	»	Իսկէնտէրեան	
4. Տ. Գէորգ	»	Գերձակեան	
5. Տ. Զարարիա	»	Զիւմրիթճեան	
6. Տ. Խորէն	»	Կիրոյեան	
7. Տ. Կարապետ	»	Սերոբեան	
8. Տ. Յովհաննէս	»	Փարազեան	
9. Տ. Արիստակէս	Ք.	Մամբրէեան	
10. Տ. Գրիգոր	»	Երամեան	
11. Տ. Գրիգոր	»	Աճէմեան	
12. Տ. Երեմիա	»	Խազիւզի	
13. Տ. Սիւրբոս	»	Ստեփաննոսեան	
14. Տ. Վրդանէս	»	Միջնազիւզի	

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

1. Սիմոն	Մարտուտեան	պէյ	ԱՅՆԱԳՅԷ
2. Միքայէլ	Մամիկոնեան	Հիլէնաի	ԱՅՆԱԳՅԷՆ
3. Արրազամ	Հարենց	»	
4. Աստիա	Իկիտարեան	»	
5. Խաչիկ	Ալեանարեան	»	
6. Կարապետ	Փարազեան	»	
7. Մկրտիչ	Կսեան	»	
8. Յակոբ	Կոստանդ	»	
9. Յարութիւն	Պարամանեան	»	
10. Սարգիս	Արրազամեան	»	
11. Սարգիս	Արապեան	»	
12. Սիմոն	Միքայէլեան	»	
13. Սիմոն	Նորատունկեան	»	
14. Ստեփան	Խնդիրեան	»	

ՏՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1870-71	Մարտի 1	Գրականություն	1
1871-72	Մարտի 1	Գրականություն	2
	Մարտի 1	Գրականություն	3
	Մարտի 1	Գրականություն	4
	Մարտի 1	Գրականություն	5
	Մարտի 1	Գրականություն	6
	Մարտի 1	Գրականություն	7
	Մարտի 1	Գրականություն	8
	Մարտի 1	Գրականություն	9
	Մարտի 1	Գրականություն	10
	Մարտի 1	Գրականություն	11
	Մարտի 1	Գրականություն	12
	Մարտի 1	Գրականություն	13
	Մարտի 1	Գրականություն	14
	Մարտի 1	Գրականություն	15
	Մարտի 1	Գրականություն	16
	Մարտի 1	Գրականություն	17
	Մարտի 1	Գրականություն	18
	Մարտի 1	Գրականություն	19
	Մարտի 1	Գրականություն	20

ՄԵՓՈՒՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՂԻՍՏԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1870-71	Մարտի 1	Գրականություն	1
1871-72	Մարտի 1	Գրականություն	2
	Մարտի 1	Գրականություն	3
	Մարտի 1	Գրականություն	4
	Մարտի 1	Գրականություն	5

Կը ծախուի ի Դիսանատան Պատրիարքարանի, և Գաղմիկոյ Ս
 Լուսատարիչ Եկեղեցւոյ բանկայը և Հայ դրամատնայոց բոլ

1	Գրականություն	1
2	Գրականություն	2
3	Գրականություն	3
4	Գրականություն	4
5	Գրականություն	5
6	Գրականություն	6
7	Գրականություն	7
8	Գրականություն	8
9	Գրականություն	9
10	Գրականություն	10